

UNIUNEA ARTIȘTILOR PLASTICI
DIN REPUBLICA MOLDOVA

CON
TEM
POR
ANĂ

ar

CON
TEM
POR
ARY

ta

ASSOCIATION OF ARTISTS
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Arta Contemporană. Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova

Album editat cu suportul Ministerului Culturii al Republicii Moldova

Autor concepție și coordonator: Florina BREAZU

Autor proiect: Dumitru BOLBOCEANU

Redactor: Gheorghe GHEȚU

Traducător engleză: Elena CASIADI

Imagini: Iurie FOCA

Design și machetare: Andrei ICHIM

Editor: Bons Offices s.r.l.

Imprimare: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” s.r.l.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Arta Contemporană = Contemporary Art / Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova; autor concepție și coordonator: Florina Breazu; autor proiect: Dumitru Bolboceanu; traducător engleză: Elena Casiadi; imagini: Iurie Foca. – [Chișinău]: Bons Offices, 2023. – 147 p.: il. color.

Text paral.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. în subsol. –
Apare cu suportul Min. Culturii al Rep. Moldova. – [300] ex.

ISBN 978-9975-81-101-9.

73/76.071.1(478)(084.11)=135.1=111

A 84

INFLUENȚE ȘI IDENTITATE

Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova la 120 de ani

Pe parcursul ultimelor două secole regimurile politice și ideologiile acestora au modelat și au supus transformărilor, defăimărilor și schimbărilor traseul istoric și artistic al Basarabiei.

Perioada 1887-1918 semnalează apariția și constituirea artei moderne în Basarabia. În limitele acestei perioade sunt relevante câteva momente care definesc formarea mediului cultural și a vieții artistice basarabene: expozițiile pictorilor itineranți ruși și ucraineni la Chișinău, care aveau ca obiectiv propagarea artei și familiarizarea publicului cu opere de artă¹.

Este o perioadă în care se cristalizează o nouă paradigmă în perceperea fenomenului artistic și se metamorfozează conținutul plastic, se produce transferul de la limbajul convențional-simbolic al artei icoanei la cel laic, identificat în tendințele academiste și realiste, și definit prin caracterul narativ al compozițiilor cu tematică istorică, portretul reprezentativ și peisajul rural sau urban, reprezentat prin clar-obscur.

Sub influența peredvijnicilor² (itineranții), în 1887, la Chișinău se înființează Școala serală de desen a lui Terinte Zubcu, unde au profesat, alături de fondator, Vasile Blinov, Iosif Stepankovschi și Vladimir Ocușco. Este perioada în care la Chișinău se lansează un fenomen absolut nou, care se va caracteriza prin particularități distincte dictate de coloritul etnic și ideologic.

Fără îndoială, în această perioadă este evidentă influența artei ruse, în special a pictorilor *peredvijnici*, ulterior, a grupărilor de artă din Sankt-Petersburg: *Lumea artelor* (Mir iskusstva) (1908-1924), *Trandafirul albastru* (Golubaia roză) (1907), *Valetul de Caro* (Bubnovâi Valet) (1910-1917) ș. a. Concomitent, în această epocă, se constituie nucleul pictorilor basarabeni care va duce la înființarea, în 1903, a Societății Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia, care organizează la Chișinău expoziții comune cu pictorii ruși și ucraineni. O particularitate distinctă din anii 1887-1918 o constituie *lansarea treptată a artei plastice basarabene* pe orbita unor importante centre artistice ca Sankt-Petersburg, Moscova, Kiev și Odesa.

Tendințele principale ale artei cad sub influența *peredvijnicilor* sau ale *realismului democratic*. Influența școlii ruse se resimte în creația Eugeniei Maleșevschi, Vladimir Ocușco, Grigore Remmer, Mihail Berezovschi, iar a celei ucrainene – în creația lui Pavel Piscariov, Grigore Furer, Alexandru Climașevschi.

Începând cu secolul XX, Parisul, Roma, Münchenul, Bruxelles-ul și Amsterdamul devin centrele de atracție pentru tinerii basarabeni, care își continuă studiile în cele mai prestigioase instituții. În primul deceniu al secolului XX, apar primii plasticieni profesioniști cu studii la München: Șneer și Moisei Kogan; la Paris: Numa Patlagean și Pertz Vaxman; la Amsterdam: Auguste Baillayre etc. Artiștii basarabeni, ca și majoritatea artiștilor din Europa de Est – Ucraina, Belarus, Rusia, România, precum și din Italia sau Spania – se vor coagula în jurul Școlii de la Paris sau de la München – centre modelatoare de noi exigențe estetice și valorice.

În plină epocă a postimpresionismului, simbolismului, nabismului, Artei 1900 cu toate fațetele distincte ale particularităților naționale (Art Nouveau – Franța, România; Modern Style – Marea Britanie, Jugendstil – Germania, Secession – Austria, Ungaria; Stile Liberty – Italia, Modernism – Spania; Modern – Rusia), noile curente de avangardă nu întârzie să apară. Tocmai în această epocă de efervescentă culturală în Europa sosesc și artiștii basarabeni, scutiți de povara și de traseul secular ale evoluției firești a artei și integrați direct în circuitul noilor tendințe.

Perioada artistică din 1918 până în 1940 apare sub semnul unirii Basarabiei cu România. Semnificative pentru aceste vremuri sunt Fondarea Școlii de Belle-Arte în 1918 și activitatea în cadrul acesteia a profe-

¹ Tudor Stăvilă, *Arte frumoase din Basarabia*, Editura Arc, Chișinău, 2019, p.12.

² Sub această denumire sunt cunoscuți artiștii care au făcut parte din Asociația expozițiilor itinerante, înființată în 1870, cu dorința de a strânge – prin studii și prin expunerea operei – relațiile artistului cu realitățile țării. Constituția asociației a fost precedată de actul de independență al unui grup de studenți din Petersburg, care, în 1863, părăsiseră Academia de Arte pentru a pune bazele unui *artel de artiști liberi*. Printre fondatorii grupului *Peredvijniki* se numără Ivan Kramskoi, Ivan Perov, Grigori Miasoedov, Nicolai Ghe, Ivan Șișkin, Alexei Savrasov ș.a., la care se vor alătura, în timp, principalii maeștri ai picturii ruse din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: Repin, Serov, Surikov, Vasnețov, Levitan ș.a. cu orientarea de ansamblu spre o artă care să prezinte Rusia și problemele ei în epocă. În această ordine de idei, artistul devine un fidel observator al realității, un cercetător al istoriei, al folclorului, al ambianței sociale. Constantin Prut, *Dicționar de artă modernă și contemporană*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 393.

sorilor A. Plămădeală, A. Baillayre, E. Maleșevschi, P. Constantinescu-Iași (istoria artelor), care înscriu o nouă pagină în dezvoltarea culturii artistice autohtone. Tendințele principale în dezvoltarea artei plastice se aprofundează bazându-se pe sursele etapei anterioare. „Paralel existau manifestări ce variau de la radicali naționaliști, semănătoriști – căutători febrili de rădăcini, la avangardiști. O serie de intelectuali s-au implicat activ în viața socială, considerând arta o tribună a politicii”³.

„În operele pictorilor se conturează distinct căutările unor noi mijloace artistice de expresie, caracteristice pentru postimpresionism, Art Nouveau, expresionism, etc., care au existat în paralel cu tendințele realismului democratic. În operele de pictură, sculptură, scenografie, în grafica de carte și de șevalet, în arta decorativă sunt create lucrări care demonstrează apogeul dezvoltării artei plastice basarabene”⁴.

Creațiile E. Maleșevschi, ale lui P. Piscariov, G. Fürer, V. Doncev, Ș. Kogan, A. Plămădeală, dar mai ales ale lui A. Baillayre au marcat principalele tendințe ale dezvoltării artei plastice basarabene până la sfârșitul anilor '40 și constituie o mărturie elocventă a evoluției procesului artistic din ținut. Centrul vieții artistice în Basarabia este Școala de Belle Arte, pe lângă care în 1921 se înființează Societatea de Arte Frumoase, care a jucat un rol important în cultura basarabeană prin organizarea unor expoziții comune ale artiștilor români și basarabeni. Organizarea Saloanelor Oficiale de la București contribuie la stabilirea unor interferențe culturale și la includerea ultimilor în spațiul cultural românesc și european.

Schimbarea statutului politic, cultural și economic al Basarabiei în 1918 a introdus rectificări esențiale în domeniul instruirii artelor plastice. Basarabeni au posibilitatea să-și perfecționeze măiestria atât la școlile de arte din Iași și București, precum și la centrele artistice europene. Conform tradiției perioadei precedente, creația pictorilor basarabeni păstrează tendința realistă. Continuatorii firești ai tradiției școlii rusești Alexandru Plămădeală și Eugenia Maleșevschi cad, de asemenea, sub influența noilor tendințe manifestate în artă prin stilizări și caracterul de salon al operelor, precum și prin orientarea spre viziunea artei pentru artă⁵. Tânăra generație se orientează spre posibilitățile estetice ale unui limbaj plastic netradițional, avangardist.

Atmosfera artistică interbelică creată prin transferul intercultural, contaminarea cu valorile simbolice ale curentelor de avangardă, emulația intelectuală produsă la începutul secolului XX la Chișinău prezintă ipotezele unui context antagonist, liber în manifestarea artistică. Revenirea în Basarabia a unor tineri formați la Sankt-Petersburg, Moscova, München – E. Maleșevschi, Al. Plămădeală, Au. Baillayre, Ș. Kogan – contribuie la formarea noilor generații de plasticieni la Școala de Belle Arte de la Chișinău, printre care: Victor Fiodoroff, Teodor Kiriacoff, Felix Roitman, Lydia Luzanovsky, Olga Olby, Joseph Bronștein, Boris Nesvedov, Moisei Gamburd, Elena Barlo, Ana Baranovici, Olesia Hrșanovschi-Breslau, Nina Jascinsky, Natalia Bragalia, Elisabeth Ivanovsky, Galina Ceășenco, Vladimir Evers, Alexandra Mihailov, Maia Starcevschi, Irina Filatiev, Tatiana Baillayre, Victor Rusu-Ciobanu etc.

Contextul istoric interbelic contribuie la continuarea studiilor proaspeților absolvenți ai Școlii de Belle Arte în diverse centre și spații culturale ale Europei – la București: Elena Barlo, Vladimir Evers, Alexandra Mihailov, Irina Filatiev, Tatiana Baillayre; la Paris: Olga Hrșanovskaia Olby, Lydia Luzanovsky, Felix Roitman etc.; la Bruxelles, Elisabeth Ivanovschi etc.

Formulele plastice abordate în perioada interbelică vor contribui la identificarea limbajului plastic al artei contemporane din perioada postbelică, „influențând considerabil procesul evoluției artei din anii '60-'70 ai secolului XX. Printre maeștrii acestei perioade se numără: C. Cobizeva, B. Nesvedov, D. Sevastianov, P. Piscariov, A. Climașevschi, L. Dubinovschi, M. Gamburd, V. Ivanov etc., reprezentanți ai celei de a doua generații de artiști moldoveni”⁶.

Regimul sovietic a recurs la decimarea sistematizată a valorilor culturale promovate în perioada interbelică în România și nemijlocit în Basarabia, puținele colecții au fost nimicite. Cu scopul salvării lucrărilor Pinacotecii din Chișinău, în primele zile ale celui de-al Doilea Război Mondial au fost încărcate în două vagoane și expediate inițial spre Tiraspol, apoi spre Harkov, soarta acestora rămânând necunoscută până astăzi⁷.

Emulația culturală care se produce în perioada interbelică creează o efervescență culturală fără precedent, care foarte curând va fi blamată și distrusă cu vehemență de regimul comunist prin eradicarea oricărei legături spirituale, identitare, culturale, artistice, stilistice cu spațiul românesc și cultura occidentală.

³ V. Țepordei, *Generații basarabene*, Basarabia, 1993, nr. 2, p. 155.

⁴ Tudor Stavilă, *Op.cit.*, p.12.

⁵ M. Я. Лившиц, *Изобразительное искусство Молдавской СССР*, Издательство Советский художник, Москва, 1957.

⁶ Tudor Stavilă, *Op.cit.*, p.12.

⁷ Tudor Zbârnea, grup de autori, *Muzeul Național de Artă al Moldovei*, Bons Offices, Chișinău, 2006, p. 4.

Anii '30 au favorizat polarizarea Europei între dictaturile totalitare ale Italiei fasciste, Germaniei naziste, Spaniei franchiste, României carliste și legionare, Uniunii Sovietice comuniste, dictaturi identificabile prin acțiuni de expansiune și mișcări antisemite. Atmosfera instituită a înlesnit cartografierea unei noi hărți a Europei. În aceste condiții, pretențiile Uniunii Sovietice asupra Basarabiei sunt reactualizate. Conform Protocolului adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, semnat la 28 iunie 1940, Basarabia este ocupată de trupele sovietice. Circuitul intens în ambele direcții est-vest devine o constantă până la închiderea granițelor pe râul Prut. „Funcționarii români, o importantă parte a clerului și o bună parte din intelectualitatea de creație basarabeană sunt nevoiți să se refugieze în România. Dar mișcarea oamenilor de cultură nu este unidirecțională. ...În primele săptămâni după 28 iunie 1940, la Chișinău se întorc din România și din alte țări occidentale un număr important de artiști talentați care se temeau de pericolul nazist și, în mod special, de persecuțiile lansate de Hitler împotriva evreilor. Astfel, în Basarabia s-a întors Moisei Gamburd, Lazăr Dubinovschi, Iosif Cheptănar, arhitectul Robert Curt și alți tineri artiști plastici – Mihail Grecu, soția sa Estera (numită de prieteni Fira) și colega lor, viitoarea pictoriță Ada Zevin. La câteva săptămâni după sosirea *repatriților*, Basarabia se transformă brusc într-un *spațiu închis*, izolat, în care chiar și cetățenii din URSS nu puteau veni fără o autorizație specială. Cu toate acestea, în scopul *reglementării* vieții artistice din ținut în conformitate cu noile imperative ideologice, pe parcursul anului antebelic 1940-1941, la Chișinău sunt trimiși mai mulți artiști plastici și critici de artă [emisari] din principalele orașe ale URSS. Astfel, în 1941 vine Aleksei Vasiliev, pictor și istoric de artă, care în luna aprilie este numit șef al Secției Arte Plastice a Direcției de Arte de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al recent createi Republici Sovietice Socialiste Moldovenești”⁸.

Calvarul comunist, regimul terorii și marea epurare⁹ se instaurează în Basarabia în mod special după cel de-al Doilea Război Mondial. „Cu toate acestea, în conștiința oamenilor se inocula mitul despre făurirea viitorului *luminos* sub conducerea lui I. Stalin, *tatăl tuturor popoarelor*. În domeniul culturii, s-au produs rupturi ale tradițiilor, iar lumii artistice autohtone, formată în atmosfera pluralismului de opinii european, i se impuneau criterii estetice vulgare. Se schimba psihologia personalităților artistice, precum și cea a întregului popor”¹⁰.

Instrucțiunile estetico-ideologice modelau artistul *nou*, care trebuia să transpună în opere o realitate bazată pe oglindirea intereselor claselor *asuprite*, *realitate* ajustată calapodului ideologic orientat spre crearea *omului sovietic*. Estetizarea politicului și politizarea artei constituiau imperativele noilor regimuri totalitare, inclusiv a celui din URSS. În Uniunea Sovietică, artei i se inocula un caracter de propagandă ideologică, având drept obiectiv educarea maselor în spiritul marxism-leninismului prin intermediul *realismului socialist*, urmaș firesc al realismului critic, adaptat criteriilor estetice ale sec. XX, al urii față de capitalism și față de arta reprezentativă a acestuia – arta abstractă, *formalistă*, avangardistă. În URSS, arta căpăta statutul unei arme politice.

Crearea artistului *nou*, supus totalmente regimului, se producea prin diverse mijloace: formarea Uniunii Artiștilor Plastici, căreia i se impunea un program restrictiv din perspectiva curentelor și demersului artistic personal; restructurarea școlii de arte plastice, cenzurii și instrucțiunilor ideologice¹¹, discuțiilor referitoare la calitatea și mesajul operelor de artă, taberelor de creație, comenzilor sociale, expozițiilor tematice¹², oferirii titlurilor de *Artist al Poporului* (instituit la 14 martie 1941) sau de *Maestru Emerit al Artei* etc.

În 1940, se pun bazele formării UAP din RSSM, subiect la care se va reveni în 1944¹³. Conform datelor de arhivă în 1940, în Basarabia erau înregistrați 133 de artiști plastici, la câteva luni descoperim noi date,

⁸ C. I. Ciobanu, *Colecția Pictură Națională. Muzeul Național de Artă al Moldovei*, Chișinău, 2014, p. 10-11.

⁹ Valeriu Pasat, *Foamea postbelică în RSS Moldovenească. Politica de stat în condițiile catastrofei* (accesat 15.07.2021).

¹⁰ Ludmila Toma, *Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000). Pictură, sculptură, grafică*, Muzeul Național de Artă al Moldovei, tipar Combinatul Poligrafic, Chișinău, 2018, p. 9.

¹¹ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 13. „A-i obliga pe toți membrii și candidații, în scopul ridicării nivelului politic, să depună pe numele secretariatului o cerere de înscriere la Universitatea de marxism-leninism la cursurile serale”.

¹² Vladimir Bulat, *Artă și ideologie. De la realismul socialist la noua sensibilitate: 1940-2000*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000, p. 48. „Mecanismul de manipulare a actului creator, din aceeași sursă reiese grija reală pe care o manifestă partidul pentru nevoile artiștilor plastici (atelier, împrumuturi bănești, sanatorii locative, pensii și alte înlesniri de natură socială)”.

¹³ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 9. „Pictorii Ecaterina Zernova și Iosif Gurvici, care au sosit de la Moscova, erau împuterniciți de Comitetul Organizatoric al Uniunii Artiștilor Plastici din URSS să acorde ajutorul necesar în vederea organizării Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova. ... Acești maeștri experimentați s-au convins de înaltul nivel profesional și de talentul multora dintre ei... Era evident că funcționarii aveau motivele lor să stopeze consolidarea oamenilor de creație.

care atestă 147 de artiști¹⁴. „Nucleul activ era format din membrii fostei Societăți de Arte Frumoase din Basarabia, participanții la expozițiile organizate de această societate, precum și la cele organizate de Salonul oficial de la București. Dintre ei făceau parte: Auguste Baillayre, Vladimir Doncev, Serghei Ciocolov, Moisei și Eugenia Gamburd, Claudia Cobizev, Victor Ivanov, Victor Rusu-Ciobanu. Acești plasticieni erau priviți cu neîncredere, autoritățile mizând pe cei veniți din alte republici ale Uniunii Sovietice. Artiștii plastici autohtoni, indiferent de interesele lor artistice, erau tratați cu suspiciune, chiar și cei care încercau să se conformeze conjuncturii politice”¹⁵.

Obiectivul principal al Uniunii Artiștilor Plastici, înființată în 1945, consta în *reeducarea* artiștilor în spiritul doctrinei comuniste, acreditarea *profesionalismului* și epurarea sistemului prin excluderea membrilor considerați *pasivi* (cazul lui Serghei Ciocolov). „Influențele nefaste ale trecutului în creația unora dintre artiștii acelor ani l-au determinat pe un ideolog să formuleze un plan concret de acțiune, o directivă programatică: «Într-un termen foarte restrâns a-i ajuta pe pictorii din Moldova să se clarifice în ceea ce privește moștenirea burgheză periculoasă cu care i-au mințit *teoreticienii*; a se debarasa de tradiția școlilor acelora putrede și a asimila principiile unei școli avansate – școala realismului socialist»”¹⁶.

Noile imperative de implementare a ideologiei marxist-leniniste se materializau prin propaganda unicului partid – comunist, care domina viața socială, politică și culturală. Subordonarea întregii culturi sovietice conducerii de partid și controlul total asupra tuturor aspectelor vieții erau asigurate constant de către organele de securitate (NKVD)¹⁷. Întreaga cultură a devenit, în realitate, conform celebrei formule leniniste, *o parte a cauzei generale a partidului*¹⁸. Și a transformat „conducerea de partid – într-un fel de artist, pentru care lumea întreagă servește ca material, obiectivul său fiind să *depășească rezistența acestui material*, să-l facă maleabil, plastic, capabil să ia orice formă considerată ca adecvată”¹⁹.

Promovarea sistematică a mitologiei unei societăți ideale și credința naivă în idealurile transformărilor socialiste suferă treptat recul. Artiștii descoperă adevărata valoare a lozincilor comuniste, mesajul operelor se transferă de la spiritul autentic romantic la patosul de paradă. Pretențiile nomenclaturiştilor față de artă ca armă politică cresc direct proporțional cu diminuarea încrederii în demagogia de partid. „În esență, creatorii de artă nu trebuiau să redea aspectele vieții, ci să personifice miturile, creând iluzia de realitate: «Artistul sovietic nu este un observator al vieții, ci un constructor activ al ei. De aceea societatea sovietică luptă cu toată exigența pentru purificarea politico-morală a artistului»”²⁰.

Subiectul central al operelor este lupta pentru idealurile comuniste. Protagonistii și *icoana* noii orânduirii – Lenin și Stalin, ostașul *eliberator* sovietic, muncitorul și țăranul, eroii și făuritorii viitorului *luminos* – sunt subiectele reflectate în operele lui Moisei Gamburd, Dumitru Sevastianov, Aleksei Vasiliev, Konstantin Kitaika, Nichita Bahcevan, Mihail Burea, Rostislav Ocușko etc.

Politicile promovate în domeniul artelor erau *diriguite* de eșalonul nomenclaturiştilor de partid, vigilenți și receptivi la orice sclipire de schimbare depistată în perioada brejnevistă (1964-1983)²¹. La mijlocul anilor

¹⁴ Vladimir Bulat, *Op.cit.*, p. 12.

¹⁵ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 9.

¹⁶ Vladimir Bulat, *Op.cit.*, p. 18. (*Sovetskaia Moldavia*, 12 octombrie 1945. *Omul sovietic*).

¹⁷ N.K.V.D. (prescurtare de la *Narodnii Komisariat Vnutrenih Del: Comisariatul Poporului pentru Afaceri interne*), inițialele poliției politice a U.R.S.S., între anii 1934 și 1941, folosită ca instrument al represiei staliniste împotriva adversarilor politici. În 1941, atribuțiile sale au fost preluate de N.K.G.B. (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului); în 1946 s-a împărțit în M.V.D. (vechiul N.K.V.D.) și M.G.B. (vechiul N.K.G.B.). În 1954, a devenit K.G.B. (Comitetul Securității Statului). (accesat 19.07.2021).

¹⁸ Boris Groys, *Stalin – opera de artă totală*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2007, p.29. (V. I. Lenin, *Parti'naia organizația i parti'naia literatura*, în: *V. I. Lenin ob iskusstve i literature*, Moscova, 1957, p. 43).

¹⁹ Boris Groys, *Op.cit.*, p.5.

²⁰ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 29 (Замошкин А., Живопись, Изд. Искусство, 1950, № 1, с. 21).

²¹ Odată ajuns la putere, Brejnev începe să dărâme linia politică inițiată de Hrușciiov, în mai 1965 declară că acțiunile lui Stalin au un bilanț global pozitiv. Pune capăt relativei liberalizări culturale și, prin procesele răsunătoare intentate scriitorilor, Aleksandr Soljenițan și, reia linia politică stalinistă pe planul intern. Pe planul politic extern, *destinderea* (din 1972 – apropierea de SUA) permite blocului comunist o serie de victorii și de intervenții militare. *Rezistența pasivă*, singura posibilă: *ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim*. Controlul politic ultra-centralizat, inițiativa tehnologică și inovația în general sunt totdeauna în întârziere în *tabăra comunistă*, iar spionajul industrial, mult mai activ decât cel politic, nu reușește să compenseze această întârziere, care crește odată cu accelerarea progreselor tehnice și a comunicațiilor în economia de piață. Istoricii de convingere comunistă, ca Nikolai Bugai, afirmă că Brejnev este liderul care a pierdut ultima ocazie de a salva comunismul, înăbușind în 1968 *Primăvara de la Praga* (*Comunismul cu față umană* al lui Alexander Dubcek) și ultima ocazie de a moderniza puterea militară sovietică, invadând în decembrie 1979 Afganistanul, unde armata sovietică s-a împotmolit într-o prea costisitoare și total inutilă ocupație. (accesat 28.07.2021).

'60, se delimitau particularitățile artei republicilor unionale, se afirma caracterul distinct al artei naționale și noțiunea de *Școală moldovenească națională* sau *Școală moldovenească de pictură* (1966-1969), caracterizată prin monumentalitatea imaginii și valorificarea tezaurului artei populare. Artiștii plastici basarabeni – Valentina Rusu-Ciobanu, Igor Vieru, Mihail Grecu, Glebus Sainciuc, Filimon Hămuraru etc. – se înscriu pe acest traseu de valorificare a motivelor artei populare. „Pentru cei care se considerau de opoziție, apărarea valorilor culturii echivala cu o protejare a poporului împotriva barbariilor sistemului totalitar”²².

În perioada 1987-1989, contradicția dintre tradiție și contemporaneitate prinde contur, descoperim procedee interdisciplinare, simboluri și atitudini filozofice. Artiștii se întrunesc în mici grupări de creație, inaugurează cenaclul *Gheorghe Asachi* (1987), în cadrul căruia discută probleme de actualitate ale culturii naționale și ale artelor vizuale. Libertatea apărută dirija viața și procesul artistic sub semnul aleatorului. Noua generație de artiști care se impune la sfârșitul deceniului nouă, începutul deceniului zece optează pentru confirmarea unui limbaj plastic individualizat: L. Mudrac, M. Jomir, T. Zbârnea, V. Sandu, D. Aioglu, D. Esinencu, Al. David, I. Morărescu sau pentru o pregnantă amprentă formalistă: A. Sârbu, I. Țâpina, V. Hristov, A. Mudrea, I. Kavtea, M. Mardare-Fusu, Gh. Oprea, Iu. Nastas, M. Brunea, A. Macovei, V. Dohotaru, V. Moșanu, D. Bolboceanu, V. Ignatenco – avangardiștii noului val.

„Anul 1989 a devenit semnificativ pentru dezvoltarea culturii: mișcarea crescândă spre pluralism, eradicarea ideologiei sovietice, trezirea conștiinței naționale, pe de o parte, iar pe de alta – modificarea limbajului formal în rândul unui șir de pictori, care au recurs la experiența artei universale moderne. S-a zis cu expozițiile reprezentative cu tematică angajată. În premieră a fost organizată Expoziția *Mihai Eminescu în arta plastică*, expoziție care va deveni tradițională”²³ – prima expoziție necenzurată de *vâstavkom*²⁴.

Drept dovadă a revitalizării și schimbării de atitudine în cadrul UAP este organizarea expoziției de artă netradițională – nonfigurativă/abstractă, conceptuală – Поиск-89 (Explorări) la EREN²⁵, în Chișinău, expoziție organizată la inițiativa asociației de tineret, președintele căreia era V. Kuzmenko. Originalitatea formulelor plastice constituia principalul criteriu de selecție, reflectat în operele artiștilor A. Mudrea, I. Kavtea, D. Bolboceanu, M. Mardare-Fusu, V. Sandu, V. Bakițki, S. Fusu, V. Ignatenco, A. Lazarev etc. Operele artiștilor Mihail Grecu, Iuri Horovski, Andrei Sârbu și Valentina Bahcevan exprimau tendințele cele mai performante. Aceștia li s-au alăturat arhitectul N. Iskimji și sculptorul V. Moșcov, artiști plastici V. Kuzmenko, I. Țâpina, P. Tomov, T. Bătrânu, V. Moșanu, M. Șevelkin, I. Liberman, I. Cavtea, A. Mudrea, E. Freudson, Iu. Platon, V. Subceanov, V. Filatov, V. Fisticanu, Iu. Carabaș²⁶.

Perioada schimbărilor, proliferarea netradiționalului și a tendințelor aflate mereu în umbră sau în contradicție cu regimul, ieșite la lumina zilei, își revendică dreptul la existență. Explozia curentelor avangardiste suscita atenția artiștilor tradiționaliști marcați de absolutismul valorilor didactice, care asociau noile tendințe implementării ideilor distrugătoare importate din vest. Pe de altă parte, criticul de artă N. Ponomariova constată: „Nu avem avangardă iritantă, cum nu avem nici pânze care să ne confirme banalitățile. Școala noastră națională de artă s-a acoperit treptat de o *pojghiță a clasicismului*. Oare nu din cauza că în artă, ca și în politică se uita că pentru ca o operă vie să nu moară sunt necesare alternativele”²⁷. Încercarea depășirii propriilor inerții, consemnarea actualității temporale, culturale, sociale, se constituiau drept premise ale acestui deziderat.

În anii 1989-1990, s-au desfășurat mai multe manifestări artistice, marcate atât de apariția artei nonfigurative, cât și prin promovarea *specifcului național* în arta Republicii Moldova. În 1990 a fost deschisă Sala de expoziții a UAP din RSSM. Ulterior va fi redenumită Centrul Expozițional *Constantin Brâncuși* al UAP din RM. Pentru prima dată a fost organizată Expoziția *Limba noastră cea română*, devenită apoi anuală, până în 2005, apoi se contopește cu *Saloanele Moldovei*, Centrul Expozițional *Constantin Brâncuși* devenind noul centru de înnodare a relațiilor bilaterale moldo-române.

Punctul de plecare în creația mai multor artiști îl constituia tradițiile neamului, afirmarea lor istorică, subiecte reflectate în expozițiile devenite tradiționale – *Autumnala* (din 1990) și *Expoziția de primăvară* (din 7 martie 1991). Inaugurarea Expoziției-concurs de artă contemporană *Saloanele Moldovei*, inițiată de artiștii plastici Ilie Boca, Sergiu Cuciuc și Mihail Grecu va avea loc pe 2 iulie 1991, în cadrul Galeriilor de Artă și Etnografie Bacău. Revenirea la spațiul cultural românesc pentru artiștii basarabeni însemna revenirea la

²² Adrian Guță, *Generația '80 în artele vizuale*, Editura Paralela 45, București, 2008, p.50.

²³ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 152.

²⁴ *Vâstavkom* – (rus.) comisie expozițională organizată din membrii consiliului UAP în număr de 45-47 de artiști, care selectau lucrările pentru expoziții.

²⁵ EREN – Centru expozițional, Expoziția Realizărilor Economiei Naționale a R.S.S. Moldovenești, astăzi MoldExpo.

²⁶ N. Ponomariova, *Reflecții*, Sovetskaia Moldavia, nr. 208, 7 septembrie 1989, (Art-Hoc).

²⁷ N. Ponomariova, *Idem*.

valorile firești ale artei naționale, recuperarea unei etape în care dialogul cultural a fost mereu bruiat și atacat de sistemul sovietic. Pe parcursul deceniului zece, colaborarea în domeniul artei plastice între Republica Moldova și România a devenit substanțială: în sălile expoziționale din Chișinău au fost inaugurate *Expoziția de artă naivă ieșeană* (1991), expoziția-concurs de artă contemporană *Saloanele Moldovei, Chișinău-Bacău*, expozițiile *1 Decembrie – Ziua Națională a României* și *Limba noastră cea română*, precum și expoziții ale artiștilor din România și Moldova, care au contribuit substanțial la schimbul intercultural. Este perioada apariției primelor grupări artistice independente – *Fantom*, *Grupul Zece*. Tot în acești ani se schimbă și *fizionomia*, și *stilul de activitate* al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, care încetează să mai fie subordonată dictatului ideologic al PC al RSSM și se transformă într-o asociație liberă a oamenilor de creație. Odată cu prăbușirea regimurilor comuniste și a Uniunii Sovietice, a dispărut totalmente controlul statului asupra activității creatoare.

Noua oportunitate oferea artiștilor posibilitatea contactului direct cu arta românească prin intermediul inaugurării *Expoziției-Concurs de Artă Contemporană – Saloanele Moldovei*, al taberelor de creație, simpozioanelor internaționale, Bienalelor Internaționale de Pictură, Gravură, Arte Decorative, precum și prin stagiile de studiu în cadrul Universităților (Academiilor) de arte din România (anii '90, până în prezent) sau din Europa (după 2000).

Publicarea albumului *Arta Contemporană* vine să consemneze un eveniment major în definirea memoriei colective – 120 de ani de la înființarea Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova și reconstituirea unui traseu de evoluție al artelor plastice/vizuale din Republica Moldova de la înființarea Societății Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia în 1903 – până în prezent. Conștientizarea istoriei, memoriei și valorificarea acestora constituie prerogativele actualei ediții a albumului *Artă contemporană. UAP din Republica Moldova*.

Arta contemporană din Republica Moldova exprimă modificările de paradigmă și conținut, reprezintă/întruchipează aspectul și reperele estetice ale artei naționale la 120-ea aniversare de la consemnarea documentară a Societății Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia și a celor peste 135 de ani de la înființarea instruirii în domeniul artelor plastice din Basarabia.

Traseul sincopat al evoluției artei profesionale a fost marcat de influențe ideologice și stilistice, dar consecutivitatea evoluției și legătura constantă între generații a constituit reperul important în transmiterea valorilor culturii europene, chiar și în perioada sovietică, prin artiștii instruiți în perioada Regatului României Mari.

Oricât de tradiționale, evident fiind filonul artei populare, realiste sau cosmopolite ar fi influențele, se resimte pregnant amprenta școlii naționale, diversificată prin multiplii discipoli instruiți în cele mai prestigioase școli din Uniunea Sovietică (Ucraina, Federația Rusă, Țările Baltice) sau, mai recent, în România. În mare, acești discipoli sunt, de fapt, absolvenți ai unor școli intersectate într-un spațiu definit de o relație specială cu culoarea și demonstrând prin ceea ce fac o oarecare detașare de cotidian și mimetic. Ar fi implicată în arta contemporană din republică și necesitatea de raportare la ideal sau rezistența prin cultură în oricare din etapele marcate de *intemperii*, indiferent de natura acestora: politică, militară, ideologică etc.

Prin acest album, dorim să conștientizăm relevanța momentului istoric, să prezentăm artiștii care definesc chintesența artei contemporane din Republica Moldova, să conturăm specificul și importanța comunității profesionale de artiști liberi în lumea contemporană.

INFLUENCES AND IDENTITY

120 Years of the Union of Artists of Republic of Moldova

For the last two centuries, political regimes and ideologies have moulded the course of Bessarabian history and evolution of art, subjecting it to transformation and defamation.

The appearance and constitution of modern art in Bessarabia can be traced to the period of time between 1887 and 1918. Within this period, we speak of a number of things defined the Bessarabian cultural sphere and artistic society, like, for instance, exhibitions of Russian and Ukrainian Itinerants in Chisinau, with the objective of propagating and bringing the public's awareness to works of art¹.

During this time a new paradigm of understanding the artistic phenomena is starting to take shape, and the artistic production shifts from the symbolic and conventional style of iconography to that of secular expression, identified in academic and realist tendencies, and defined by a narrative style of historical subjects, representative portraits and urban or rural landscapes in chiaroscuro.

Under the influence of the *Peredvijnics*² (itinerants) in 1887, the Evening School of Drawing is created in Chisinau, having Terinte Zubcu as its founder, alongside with teachers like Vasile Blinov, Iosif Stepankovschi and Vladimir Ocusco. It's the time when Chisinau begins to coagulate into a completely new artistic phenomenon, which will come to be represented by distinctly ethnic features and ideology.

The influence of Russian artists, particularly – *Peredvijnics*, is without a doubt most descriptive of the period, later on, as well we have artists' groups like: The World of Art (*Mir iskusstva*) (1918-1924), The Blue Rose (*Golubaia Roza*) (1907), Jack of Clubs (*Bubnovii Valet*) (1910-1917) etc. Simultaneously, this is the era of constitution of the Fine Arts Society of Bessarabia, in 1903, organizing group exhibitions with Russian and Ukrainian painters. The other relevant moment is, of course, the gradual launching of Bessarabian art in the orbit of important artistic centres like Saint-Petersburg, Moscow, Kiev and Odesa.

The main artistic tendencies of the time fall under the influence of the *peredvijnics* and *democratic realism*. The influence of the Russian school can be observed in the art of Eugenia Malesevski, Vladimir Ocusco, Grigore Remmer, Mihail Berezovschi, and that of the Ukrainian school comes is visible in the creations of Pavel Piscariov, Grigore Furer, Alexandru Climasevschi.

Starting with the 20th century, Paris, Roma, Munich and Brussels become centres of attraction for young Bessarabian painters, who continue their studies in prestigious universities. During the first decade of the 20th century, the first artist educated in Munich, like: Sneer and Moisei Cogan; Paris: Numa Patlagean, Pertz Vaxman; and Amsterdam: Auguste Baillayre, start to emerge. Bessarabian artists like the majority of eastern European artists from Ukraine, Belarus, Rusia, Romania, but also Italy and Spain, will consolidate around the Munich and Paris schools of Art, at the time, the modelling forces of new aesthetic and value based requirements.

With postmodernism, symbolism and *les Nabis*, in full swing, bearing all the nationally specific particularities (*Art Nouveau* – France, Romania; *Modern Style* – Great Britain, *Jugendstil* – Germany, *Secession* – Austria, Hungary; *Stile Liberty* – Italia, *Modernism* – Spain; *Modern* – Russia), new artistic movements appear without hesitation. And so it is during this very moment of cultural effervescence, Bessarabian artists, spared from the burdens of the natural trajectory of secular evolution of art, integrate directly with the circuit of new tendencies.

The artistic period between 1918 and 1940 goes down under the sign of the Union between Bessarabia and Romania. Significant for these times is the establishment of the Belle-Arte School in 1918,

¹ Tudor Staviță, *Arte frumoase din Basarabia*, Editura Arc, Chișinău, 2019, p.12.

² Artists known under this name were part of the Association of Itinerant exhibitions, established in 1870, guided by a desire to consolidate the relationship between the artist and the social realities of the country, via the study and the exhibition of art works. The constitution of this organization was preceded by an act of separation by a group of students from St. Petersburg, who in 1863 let the Art Academy to lay the foundation for an independent artist collective. Amongst the founders there are: Ivan Kramskoi, Ivan Perov, Grigori Miasoedov, Nicolai Ghe, Ivan Șișkin, Alexei Savrasov and others. They will later be joined in time by the grand masters of Russian painting, of the second half of 19th, first half of the 20th c., Repin, Serov, Surikov, Vasnețov, Levitan etc., oriented toward adequately presenting Russia of the time. In this system of ideas, the artist becomes a faithful observer of reality and a student of history folklore, and social policies. Constantin Prut, *Dicționar de artă modernă și contemporană*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 393.

with teachers like A. Plamadeala, A. Baillayre, E. Malesevschi, P. Constantinescu-Iasi (history of art), who write a new page in the evolution of the local artistic culture. The main tendencies in fine arts evolve on the basis of what was previously accomplished. „There existed, simultaneously, national radicals, imitators, febrile root seekers, and avant-gardists. A series of intellectuals were also very much implicated in social life, considering art a political tribune”³.

„In artworks of the time, pursuits of new means of expression characteristic for postimpressionism, Art Nouveau, expressionism etc., start to formulate, and exist in parallel with tendencies of democratic realism. In painting, sculpture, stage design, book and easel graphics and decorative arts, we can find works that demonstrate a Bessarabian art in its zenith”⁴.

The art of E. Malesevschi, P. Piscariov, G. Furer, V. Doncev, Sh. Kogan, A. Plamadeala, and especially A. Baillayre, have marked the principal tendencies of artistic evolution in Bessarabia until the end of the '40's and are a most eloquent testimony of the local artistic evolution. The pulse of artistic life of the time is the Belle Arte school, and later on, in 1921 also the Society of Fine Arts, which played an important role in Bessarabian culture by organizing and group exhibitions with Bessarabian artists. The organization of Official Salons of Bucharest, contributes to an establishment of interferences and the inclusion of the ladder into the Romanian and European cultural space.

The change of the political, cultural and economic status of Bessarabia in 1918, has platformed essential rectifications within the domain of teaching fine arts. Bessarabians had the chance to study, not only in Iasi or Bucharest but also in European art centres. Bessarabian artists continued to honour the tradition of realism. Here we note, the natural perpetuators of the Russian school, namely A. Plamadeala, E. Malesevschi, were also under the influence of newer tendencies, developing a proclivity for stylization and pursuing the *art studio* type of creation, and the art for art's sake⁵ philosophy. The younger generation sets sights on expressive possibilities of non-traditional art, and the avant-garde.

The interwar period creates an ambiance of intercultural transactions, contaminating the movement with symbolic virtues of the avant-garde, and the intellectual emulation produced in Chisinau at the beginning of the 20th century, showcases a context of antagonism but also liberated artistic expression. The return home, of a few young artists' educated in Saint-Petersburg, Moscow, Munich - E. Malesevschi, Al. Plamadeala, Au. Baillayre, Sh. Kogan – who contribute to the education of a new generation of artists at the Belle Arte School of Chisinau, amongst whom are: Victor Fiodoroff, Teodor Kiriacoff, Felix Roitman, Lydia Luzanovsky, Olga Olby, Joseph Bronstein, Boris Nesvedov, Moisei Gamburd, Elena Barlo, Ana Baranovici, Olesea Hrshanovschi-Breslau, Nina Jascinsky, Natalia Bragalia, Elisabeth Ivanovsky, Galina Ceașenco, Vladimir Evers, Alexandra Mihailov, Maia Starcevschi, Irina Filatiev, Tatiana Baillayre, Victor Rusu-Ciobanu etc.

The interwar context also creates opportunities for you graduates to continue their studies in various cultural spots in Europe, in Bucharest - Elena Barlo, Vladimir Evers, Alexandra Mihailov, Irina Filatiev, Tatiana Baillayre; in Paris - Olga Hrshanovskaia Olby, Lydia Luzanovsky, Felix Roitman etc.; and in Brussels – Elisabeth Ivanovsky and others.

Languages of artistic expression constituted during the interwar period will contribute to the creation of a post war artistic formulas, „considerably influencing the process of evolution of art in the '60's-'70's of the 20th c. Maestros of this era include: Cobizeva, B. Nesvedov, D. Sevastianov, P. Piscariov, A. Climasevschi, L. Dubinovschi, M. Gamburd, V. Ivanov etc., representatives of the second generation of Moldovan artists.”⁶.

The Soviet political regime resorted to a systematic decimation of cultural values promoted during the interwar period in Romania and directly in Bessarabia, the few collections were destroyed. In order to save the Art Gallery of Chisinau, within the first few days of World War II, the artworks were loaded in two trucks and sent away initially to Tiraspol and later on to Kharkiv, and to this day there is no information about what destiny befell them.⁷

The artistic rivalry that occurs during the interwar period creates an unprecedented cultural ebullience, which soon will be blamed and vehemently destroyed by the communist regime, for any and all connections with Romanian space and the west; spiritual, cultural, artistic, stylistic and identity based.

The '30's have fostered a Europe divided between fascist Italy, nazi Germany, franquist Spain, legionary Romania, under Carol the 1st, and the communist Soviet Union, all dictatorial regimes with expansion tendencies and anti-Semitic movements. This very atmosphere contributed to an updated map of Europe, an

³ V. Țepordei, *Generații basarabene*, Basarabia, 1993, nr. 2, p. 155.

⁴ Tudor Stăvilă, *Op.cit.*, p.12.

⁵ М. Я. Лившиц, *Изобразительное искусство Молдавской СССР*, Издательство Советский художник, Москва, 1957.

⁶ Tudor Stăvilă, *Op.cit.*, p.12.

⁷ Tudor Zbârnea, grup de autori, *Muzeul Național de Artă al Moldovei*, Bons Offices, Chișinău, 2006, p. 4.

in these same conditions the Soviet State once again lays claim on Bessarabia. In accordance with the additional, secret protocol of the Molotov – Ribbentrop Pact, signed on June 28, 1940, Bessarabia is occupied by the Soviet troops. The intensive bidirectional circulation from east to west becomes a constant feature until the closing of borders on the Prut river. “Romanian officials, a significant part of the clergy, and a good part of intelligentsia and cultural society of Bessarabia are forced to seek refuge in Romania. But the movement of cultural representatives is not unidirectional... In the first weeks after June 28, 1940, a number of talented artists come back to Chisinau from Romania and other western states, under the threat of Nazism, more specifically, persecutions of the Jewry launched by Hitler. Thus artists like Moisei Gamburg, Lazar Dubinovshi, Iosif Cheptanaru, the architect Robert Cutz and the young painters – Mihail Grecu and his wife Ester (called Fira by friends), and their colleague future painter Ada Zevin return to Chisinau. Upon the arrival of returnees, within a few weeks Bessarabia transforms into a *closed state*, isolated even from citizens of USSR, who can only come into the country on the basis of special authorization. Nevertheless, during the pre-war year (1940-1941), a number of artists and art critics [emissaries], from main USSR cities arrive to Chisinau, with the purpose of *regulating* the life of the artistic society in accordance with new ideological imperatives. Thus, in 1941 arrives painter and art historian Alexei Vasiliev, who is named, Chief of Fine Arts Sector and Art Directorate as part of the Council of Nordic Commissary of the recently established Moldovan Soviet Socialist Republic (MSSR)”⁸

After the second great war, the communist ordeal with its regime of terror and the great purge⁹ become firmly rooted in Bessarabia. „Nevertheless, the myth of constructing a bright future under the rule of I. Stalin, *father of all nation* is engendered in the collective consciousness. In the field of culture, an interruption of certain traditions is produced, and the looming structure of rather vulgar aesthetic criteria is imposed upon the local artistic society previously accustomed to the European atmosphere of pluralism of opinions. The psychology of an artistic personality is transformed together with whole nation.”¹⁰

The aesthetic and ideological agenda was modelling a *new* type of artist, meant to transpose in their works a reality based on the interests of the *oppressed* classes, a reality adjusted to service the ideological ilk and oriented toward the creation of *Homo Sovieticus*. The new imperatives of totalitarian regimes, including the one of the USSR, are to politicize art while simultaneously imbuing the political directive with an aesthetic component. In the Soviet Union, the role assigned to art was that of ideological propaganda, intended to, in the Marxist-Leninist spirit, educate the masses via *socialist realism* the natural successor of *critical realism*, adapted to the criteria of the 20th c., hatred towards capitalism and its representative art – abstract, *formalist* and *avant-garde*. In USSR, art becomes a political weapon.

Creation of a *new* artist, subjugated to the regime, is produced via different means: forming the Association of Artists, with a restrictive program from the standpoint of artistic movements and personal expressive tendencies; reconstitution of the fine arts school with the inclusion of ideologically instructed censorship¹¹, discussions regarding the quality and the message of art works, artistic camps, state command, themed exhibitions¹², offering of titles like *People's Artist* (created on March 14, 1941) and *Merited Master of Arts* of USSR etc.

In 1940, the groundwork for an Artists Association of MSSR is laid out, and it's a subject that will be revisited in 1944.¹³ According to archive information in 1940, in Bessarabia, there were 133 registered artists, and only in a few months the new sources suggest 147 artists¹⁴. „The active nucleus was formed of the ex-members of the Belle Arte Society of Bessarabia, who participated at the salons organized by the said

⁸ C. I. Ciobanu, *Colecția Pictură Națională. Muzeul Național de Artă al Moldovei*, Chișinău, 2014, p. 10-11.

⁹ Valeriu Pasat, *Foamea postbelică în RSS Moldovenească. Politica de stat în condițiile catastrofei* http://www.akademios.asm.md/files/Foamea%20postbelica%20in%20RSS%20Moldoveneasca_Politica%20de%20stat%20in%20conditiile%20catastrofei.pdf (accesat 15.07.2021).

¹⁰ Ludmila Toma, *Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000). Pictură, sculptură, grafică*, Muzeul Național de Artă al Moldovei, tipar Combinatul Poligrafic, Chișinău, 2018, p. 9.

¹¹ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 13. „To require of all members and candidates, with the purpose of raising their political status to write an application letter to join the evening courses at the Marxist – Leninists University”

¹² Vladimir Bulat, *Art and ideology. From socialist realism to the new sensibility: 1940-2000*, Ed. Cartier, Chisinau, 2000, p. 48. „The mechanism of manipulation of the creative act, from the same source emerges the real care that the party shows for the needs of visual artists (workshops, money loans, housing sanatoriums, pensions and other social facilities)”

¹³ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 9. „Painters Ecaterina Zernova and Iosif Gurvici, who arrived from Moscow, were tasked by the Organizing Committee of the Soviet Artist Union, to offer the necessary aid in order to organize the Artist Association in Moldova. ...these experimented masters were quickly convinced of the level of professionalism of many of them... It was evident that the officials had their own reasons to not let artists consolidate”

¹⁴ Vladimir Bulat, *Op.cit.*, p. 12.

society, as well as, those organized in Bucharest. The members include: Auguste Baillayre, Vladimir Doncev, Serghei Ciocolov, Moisei and Eugenia Gamburd, Claudia Cobizev, Victor Ivanov, Victor Rusu-Ciobanu. These artists were treated with suspicion by authorities who relied more on artists who arrived from other republics of the USSR, and even those who attempted to conform were regarded as mistrustful.¹⁵

The main objective of the Artists' Association, founded in 1945, consists of *restoring* in the spirit of the communist doctrine within the artistic community, accreditation of their *professionalism*, and a type of purging system, meant to remove members considered *passive* (e.g. the case of Serghei Ciocolov). The nefarious influences of the past found in the body of work of some artists, have motivated a formula, and a concrete pragmatic call to action, verbalized by an ideologue of the time in a respective way: "Moldovan artists are to be aided, within a short period of time, to overcome their dangerous bourgeois legacy induced deceptively by previous theorists; to discard of the traditions of these putrid schools, and to assimilate principles of a new advanced school, that of socialist realism"¹⁶

The new directives for implementing a Marxist-Leninist ideology were materialized via the promotion of the single existing political party – the Communist one – which dominates social, cultural and political life. The total subjugation of the soviet culture to the party and the absolute control over every aspect of life was achieved through security authorities, namely NKVD¹⁷. In fact, the entirety of culture in reality began to perfectly reflect the famous phrase uttered by Lenin, and became – *a part of the general Cause of the party*¹⁸. Thus establishing „party leaders as artists of sorts, for whom the whole world serves as material, and the objective is to overcome the resistance of said material, to mould it in a way that it can only take adequate shape"¹⁹.

However, the systematic propagation of the mythos of perfect society and the naive belief in ideals of socialist transformations, starts to gradually suffer and recoil. Artists, soon discover the true value of communist slogans, the semantics of art initially authentically romantic, yield to pathos and pageantry. The nomenclatures' claim over the arts and its use as a political weapon, grows proportionally to the decrease of the general levels of trust toward the demagogical rhetoric of the party. Essentially, creators of art didn't have to reflect aspects of life, but rather to personify myths, creating the illusion of reality: „The soviet artist is not an observer of life, but an active builder of it"²⁰.

The main subject of artworks is the fight for communist ideals. The new protagonists and icons of the new regime - Lenin and Stalin, the soviet *soldier-liberator*, the worker and the farmer, heroes and builders of the new bright future. These ideas are visible in the works of Moisei Gamburd, Dumitru Sevastianov, Aleksei Vasiliev, Konstantin Kitaika, Nichita Bahcevan, Mihail Burea, Rostislav Ocusko etc.

The promoted policies in the field of arts were directed by the echelon of nomenclators of the party, ever so vigilant and receptive to the faintest glimpse of change, noticeable in the *Brejnivist* period (1964-1983)²¹. In the middle of the '60's, we can speak of identifiable particularities, within the union's republics,

¹⁵ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 9.

¹⁶ Vladimir Bulat, *Op.cit.*, 18. (*Sovetskaia Moldavia*, 12 octombrie 1945. *Omul sovietic*).

¹⁷ N.K.V.D is an abbreviation which stands for *Narodnii Komissariat Vnutrennih Del: The Ministry of Internal Affairs*, initiated by the soviet state police between 1934-1941 and was an instrument of Stalinist oppression against political adversaries. In 1941 some of the organisations attributions were given to the M.V.D and M.G.B (soviet state security apparatus predating the KGB). In 1954 become K.G.B. (Committee for state security) <https://dexonline.ro/definitie/nkvd> (accessed on 19.07.2021).

¹⁸ Boris Groys, *Stalin – opera de artă totală*, Editura Idea Dwsign & Print, Cluj, 2007, p.29. (V. I. Lenin, *Parti'naia organizația i parti'naia literatura*, în: *V. I. Lenin ob iskusstve i literature*, Moscova, 1957, p. 43).

¹⁹ Boris Groys, *Op.cit.*, p.5.

²⁰ Ludmila Toma, *Op.cit.*, p. 29 (Замошкин А., Живопись, Изд. Искусство, 1950, № 1, с. 21).

²¹ Once in power Brejnev starts to undo the political line initiated by Hruscirov, in May 1965 he declares that the actions of Stalin had, contributed to positive global balance. He ends the relative cultural liberalization, and through the famous trials of Iuli Daniel, Aleksandr Soljenițan and Andrei Sineavski, re-establishes the Stalinist political plan for internal affairs. As for external affairs, a so call relaxation (in 1972, betterment of relationship with USA), allows the communist bloc to achieve a number of interventions and military victories. Passive resistance was the only way to resist: *they pretend to pay us; we pretend to work*. Because of the very centralized political control, technological initiatives and innovation in general were always a tad late on the *communist side*, and so industrial espionage becomes way more active than the political one, though it still cannot quite manage to breach the gap with the free market economy technological and communications progress. Communist historians, like Nikolai Bugai, affirm that Brejnev was the leader who lost the last opportunity to save communism, by stifling in 1968 the *Prague Spring* (Communism with a human face of Alexander Dubcek) and the last occasion to modernize the soviet military, by invading Afghanistan in 1979, which put the soviet army through a very expensive and pointless occupation. https://ro.wikipedia.org/wiki/Leonid_Brejnev (accessed on 28.07.2021).

a national flair in art begins to take form, and so appears the notion of *National Moldovan School* or *Moldovan School of Painting* (1966-1969) defined by the monumental nature of images glorification of the treasure of folk art. Bessarabian painters like – Valentina Rusu-Ciobanu, Igor Vieru, Mihail Grecu, Glebus Sainciuc, Filimon Hamuraru etc. can be included in this trend of promoting and cultivating motifs of traditional art. „For those believed themselves to be in opposition, protecting cultural values was equal to protecting the nation from the barbarism of a totalitarian regime.”²²

In late 80's (1987-1989), the contradiction between tradition and contemporaneity start to outline itself, we discover interdisciplinary methods, symbols and philosophical attitudes. Artist form into small creative groups, inaugurate the *Gheorghe Asachi* ceneacle in 1987, in the framework of which they discuss relevant issues of national culture and visual arts. The newly found freedom, directed lives and artistic journeys in a haphazard manner.

The new generation of artists taking central stage by the end of the last decade of the past century and the first decade of the new one opt for an individual artistic language: P.Mudrac, M. Jomir, T. Zbarnea, V. Sandu, D. Aioglu, D. Esinencu, Al. David, I. Morarescu, alternatively a group of artists choose a strikingly formalist signature: A. Sarbu, I. Tzapina, V. Hristov, A. Mudrea, I. Kavtea, M. Mardare-Fusu, Gh. Oprea, Iu. Nastas, M. Brunea, A. Macovei, V. Dohotaru, V. Moşanu, D. Bolboceanu, V. Ignatenco – the new avant-garde wave.

„The year 1989 becomes significant for the development of culture: there is the ever-growing movement toward pluralism, eradication of soviet ideology, the rise of national awareness, on one hand, and the shift of expressive means to a rather formalist key, within the ranks of many painters, who veer toward the experience of modern universal art. The days of themed exhibitions and state command are no longer. For the very first time, the Exhibition *Mihai Eminescu in Painting* which will become a staple²³, is organized, and it's the first ever exhibition to not conform to the censorship of *văstavkom*²⁴

As proof of a revitalized shift in perspective, the Association of Artists organises an exhibition of non-traditional art – abstract/ non-figurative, conceptual art – Поиск-89 (Explorations) la EREN²⁵, in Chisinau, an exhibition organized at the initiative of the Youth Association, with president V.Kuzmenko. The basic selection criteria for artworks was ingenuity and originality, and it was found in the works of artists like: A. Mudrea, I. Kavtea, D. Bolboceanu, M. Mardare-Fusu, V. Sandu, V. Bakitki, S. Fusu, V. Ignatenco, A. Lazarev etc. Artworks by M. Grecu, Iuri Horovski, Andrei Sarbu and Valentina Bahcevan showcased highly advanced tendencies. They were joined by architect N. Iskimji and sculptor V. Moşcov, painters V. Kuzmenko, I. Tapina, P. Tomov, T. Batranu, V. Mosanu, M. Sevelkin, I. Liberman, I. Cavtea, A. Mudrea, E. Freudson, Iu. Platon, V. Subceanov, V. Filatov, V. Fisticanu, Iu. Carabaş²⁶.

The period of changes, spreading of non-traditional tendencies, always under a shadow and contradictory to the regime, now in brought into the light, having recovered their right to exist. This explosion of avant-garde tendencies elicits the attention of traditionalists, distinguished by an absolute fidelity to didactic values, deeming said tendencies a way of implementing destructive western ideas. On the other hand, the art critic N. Ponomariova affirms: “We do not have an irritating sort of avant-garde, in the same way we don't have canvases perpetuating banalities. Our national school of art gradually grew a *shell* of classicism. And isn't it the case for art, just like for politics, that an alternative is a vital necessity, that allows *living* art not to perish.”²⁷ The attempt to overcome one's own inertia, the recording of temporal, cultural, social current affairs, were the premises of this desired.

In 1989-1990, a number of artistic events took place, equally marked by the emergence of non-figurative art and the promotion of the *national flair* in Republic of Moldova. In 1990 an exhibition hall of the Artists Association of MSSR, was opened. Later on it will be renamed – The *Constantin Brancusi* Exhibition Centre of the Association of Artists of Republic of Moldova. An exhibition, that will later become a yearly tradition lasting until 2005, entitled *Limba Noastră cea Română* (Our Romanian Language), was held for the first time, later it merged into *Salons of Moldova*. Meanwhile, The *Constantin Brancusi* Exhibition Centre became a harbour for the bilateral Moldo-Romanian relationship.

²² Adrian Guță, *Generația '80 în artele vizuale*, Editura Paralela 45, București, 2008, p.50.

²³ Ludmila Toma, Op.cit., p. 152.

²⁴ *Văstavkom* – (rus.) Exhibition committee created and consisting of members of the Association of Artists approximating 45-47 artists, who selected artworks for exhibitions.

²⁵ EREN – Centru expozițional, Expoziția Realizărilor Economiei Naționale a R.S.S. Moldovenești, astăzi MoldExpo. Exhibition Centre, Exhibition of National Economy Achievements of MSSR, today – Moldexpo

²⁶ N. Ponomariova, *Reflecții*, Sovetskaia Moldavia, nr. 208, 7 septembrie 1989, (Art-Hoc).

²⁷ The attempt to overcome a sense of inertia, and a leveling up with the cultural and social zeitgeist were the premises of the desired objective.

Many artists found their starting point in folk traditions and historical affirmation, all subjects reflected in exhibitions that will later become traditional – Autumnal (1990) and the Spring Exhibition (7th of March, 1991). The inauguration of Exhibition/Competition of contemporary art, *Salons of Moldova*, initiated by artists Ilie Boca, Sergiu Cuciuc and Mihai Grecu, happens on July 2nd, 1991, at the Art and Ethnographical Galleries in Bacau (Romania).

The return into the habitat of Romanian culture, for Bessarabian artists, means a reunion with the natural values of national art, a reclamation of a period of time where the cultural dialogue was hijacked and disrupted by the soviet system. During the tenth decade, collaboration in the field of fine arts between Romania and Republic of Moldova becomes rather substantial, and in Moldovan exhibition spaces, the *Exhibition of Naive art from Iasi* (1991) is inaugurated, there are also: Exhibition/Competition of Contemporary art - *Salons of Moldova* (Chisinau-Bacau), *1 December – Great Union Day* and *Limba noastră cea română* (Our Romanian Language), as well as, other exhibitions by artists from Romania and Moldova that have contributed greatly to this intercultural exchange. It's also the period of time when first independent artist collectives start to form, notably: *Fantom* (Phantom), Group *Zece* (Ten). During these same years, the Association of Artists changes its presentation and its course of action, breaking free from the subjugation to the ideological decree of the Communist Party of MSSR and transforming into an association of free creatives. Once the Soviet Union and the communist regime have collapsed, so did the state controlled artistic activity.

The new opportunity offers creators the possibility of direct contact with the Romanian art scene via the launching of Exhibition/Competition of Contemporary art - *Salons of Moldova*, of art camps, international symposiums, International Biennials of Painting, Graphics, Decorative Arts, as well as through, internships and exchange programs in Universities (Academies) in Romania, (from the '90's till current days) or in other parts of Europe (after 2000's).

The publication of this album - *Contemporary Art in Republic of Moldova* – is produced in order to take record of an event, notable in the collective memory - 120 years from the creation of The Association of Artists of Republic of Moldova and the reconstitution of an evolutionary path for visual art media in Republic of Moldova, from the formation of the Fine Arts Society of Bessarabia in 1903 to present day. Consciousness of one's own history and memory and its appreciation are the prerogatives of the present edition of the album *Contemporary Art in Republic of Moldova*.

Contemporary art in Republic of Moldova, showcases and embodies changes of paradigm and substance, and embodies the likeness and the aesthetic milestones of national art, at the 120th anniversary of documented consignment of *Fine Arts Society of Bessarabia*, and 135 years from the establishment of institutionalized education in the field of fine arts within Bessarabia.

The syncopated evolution of professional art, was marked by ideological and stylistic influences, the consecutiveness of said evolution, and the constant link between generations constitutes an important beacon of transmitting European values, even during the soviet times, via the artists educated during the Romanian Old Kingdom.

However traditional the influences, evident in the vein of folk, realist or cosmopolite art, the fingerprint of national school is a poignant presence, diversified by multiple disciple educated in the most prestigious soviet schools (Ukraine, Russian Federation, Baltic countries) or more recently, Romania. These disciples are in fact predominantly graduates of a school defined by constructing a space where a specific relationship to colour is cultivated. Their art is a demonstration of a certain detachment from the mimetic and the quotidian. Another notable marker of contemporary art created within the republic, would be a concordance to an ideal, and capacity to withstand through culture during any of the aforementioned stages, and regardless the political, military or ideological *climate*.

Through this album we wish to bring awareness to the historical moment in question, and showcase artists who define the quintessence of contemporary art in Republic of Moldova, highlight the uniqueness and the importance of a professional community of free artists of the contemporary world.

ARTA CONTEMPORANĂ

Alexandra MIHALAȘ,
art director, Centrul Expozitional Constantin Brâncuși

Anual, Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova vine cu o serie de expoziții ce prezintă publicului rezultatul căutărilor artistice ale membrilor săi.

La o analiză comparativă a producției artistice prezentate în cadrul expozițiilor organizate în ultimii ani, devine evidentă mișcarea către modernizare și redefinirea mijloacelor plastice la care recurg artiștii. În cadrul fiecăruia dintre genurile expuse/practicate – pictură, grafică, sculptură și arte decorative –, artiștii au demonstrat, în egală măsură, profesionalism în manevrarea tehnicilor clasice, precum și creativitate în elaborarea și aplicarea procedeelelor experimentale ale tehnicilor de autor.

Cel mai persistent domeniu/gen în cadrul expozițiilor rămâne în continuare a fi pictura. Păstrând tendința inițiată în anii '90-2000, artiștii excelează în studiul picturii abstracte și nonfigurative, cercetând calitățile expresive ale mediului. Pensulațiile active și vibrațiile de culoare sunt elementele limbajului plastic care s-au afirmat cu certitudine în vocabularul artistic al pictorilor, membri ai Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova. Remarcabile în acest sens sunt lucrările artiștilor Tudor Zbârnea, Florina Breazu, Veaceslav Fisticanu, Anatol Danilișin și Veaceslav Bakițki, care explorează arealul expresionismului gestual într-o formulă autentică. Pornind de la un instrumentar aparent similar, fiecare dintre artiști încarcă suprafața pictată cu semnificații proprii, plasând lucrările la intersecția dintre trăirile spirituale, referințe la miticul național și percepțiile individualiste.

Drept o completare a palierului abstract, pe scena expozițională a fost remarcată pictura figurativă. În acest domeniu rămâne incontestabilă autoritatea și profesionalismul maestrului Emil Childescu, precum și cea/cel a/al artiștilor Iurie Ursatii și Ion Jabinschi, care au reușit să păstreze valorile manierei realiste, raportate la motivele contemporane. La fel, în diapazonul picturii realiste, s-a remarcat artista Marina Grosu, care prin manevrarea iscusită a mediului pictural, a reușit să-și plaseze lucrările în arealul unor experiențe metafizice, aproape sacrale.

Artele grafice, deși au rămas un domeniu care mai păstrează o legătură strânsă cu tehnicile tradiționale, au reușit să surprindă publicul cu opere care s-au aventurat în largul experimentalului atât prin imaginea estetică promovată, cât și prin procedeele tehnice. Regăsim lucrări realizate în tehnicile tradiționale – aquaforte, aquatinta, gravură în oțel, precum și variațiuni artistice ale tehnicilor clasice – plasticogravura cu inserții de pigment colorat. Sunt procedee care cu siguranță pot fi regăsite în lucrările graficianului Ruslan Roșca, care prin perseverență și o viziune artistică autentică contestă formalitățile genului grafic, prezentând o formulă a ceea ce poate fi arta grafică în contemporaneitate.

Surprinzătoare, dar diametral opuse s-au dovedit a fi lucrările artistului Alexei Colîbneac, care, în cadrul expoziției Autumnala 2022, a recurs la un mediu tradițional – creion și hârtie –, a excelat în abordarea creativă a subiectului, modelând din intersecții de linii și hașuri figuri percepute mai curând intuitiv, decât figurativ.

Sculptura s-a bucurat de o prezență constantă în ultimii ani, artiștii demonstrând varietatea mediilor și a materialelor utilizate. Este admirabil profesionalismul și măiestria acestora în prelucrarea materialelor rigide, a marmurei, pietrei și lemnului care, prin voința creatoare a artistului, depășesc condiția fizică a materialității lor și devin o expresie pură a viziunilor artistice. Excepționale au fost lucrările artiștilor Mihai Damian, Valentin Vârtosu, Gheorghe Postovanu și Ruslan Tihonciuc, artiști formați în perioada anilor '80-'90 și care, la momentul actual, au atins cu desăvârșire maturitatea stilistică și claritatea discursului estetic.

Într-un exercițiu de generalizare, putem afirma cu siguranță că texturalitatea și o anumită tactilitate a operelor, prin varietatea finisajelor aplicate, sunt noțiunile care caracterizează operele sculpturale expuse.

Artele decorative, în special tapiseria și colajul, sunt genurile care poate nu se bucură de un număr mare de opere prezente în cadrul expozițiilor, dar care, cu siguranță, demonstrează un desăvârșit profesionalism în abordarea tehnică și creativitate în interpretarea limbajului plastic. Arta tapiseriei abundă în referințe și incursiuni în motivele populare, aproape folclorice, care însă sunt prezentate în formula unor juxtapuneri autentice dintre tradiție și viziunea creatoare a artistului. Trăsături care sunt cu ușurință descifrate în lucrările artistelor Ecaterina Ajder, Larina Savițkaia-Baraghin și Elena Chirvasa.

Nu mai puțin surprinzătoare au fost lucrările realizate în ceramică cu varii inserții de glazură și smalt. O mențiune aparte în acest context îi revine artistei Olga Roșca, care surprinde atât publicul, cât și comunitatea de artiști prin combinații surprinzătoare de materiale și finisaje, lucrările ei prezentând un amalgam complex dintre materialitatea mediului și expresivitatea aproape picturală a suprafețelor.

Analizând expozițiile organizate în spațiile Centrului Expozițional Constantin Brâncuși din perspectiva unui ansamblu unitar, putem remarca o coerentă evoluție a calităților estetice și motivelor abordate, dar și o dinamică pozitivă în preponderența tehnicilor experimentale. Prin larga varietate de tehnici și maniere prezente în operele expuse se reafirmă presupuziția că artele vizuale în Republica Moldova prezintă un amalgam dintre tradiție și contemporaneitate, indiferent de gen, format sau tipologie, producția artistică balansează între dualitatea experimental - convențional. Depășind un aparent antagonism al acestor doi poli definitorii, putem de fapt constata că sinteza dintre tradiție și inovație este trăsătura care determină arta plastică contemporană din Republica Moldova.

Singurul lucru care poate provoca un suplu deranjament, pentru un consumator de artă iscusit, este persistența caracterului formalist al lucrărilor care, deși demonstrează măiestrie în rezolvări compoziționale și structuri cromatice, cedează în abordarea artistică a unor problematici actuale. Acest lucru ar determina cu siguranță dezvoltarea unei legături intime între artist și public, dar ceea ce este mai important, ar reafirma conexiunea dintre societate și comunitatea artistică drept instanță care ghidează, mediază și reconfigurează circumstanțele înconjurătoare.

La fel, vorbind despre calitățile compoziționale și tehnice ale lucrărilor, putem preconiza o evoluție către interdisciplinaritatea mediilor și persistența tehnicilor de autor. În acest context ar fi extrem de bine-venită orientarea artiștilor către contestarea limitelor formale și fizice ale mediului pictural, sculptural, grafic sau decorativ aplicat și direcționarea către explorarea structurilor spațiale, în sensul în care în contemporaneitate o operă de artă se poate întruchipa în formule atipice, neconvenționale și total diferite de modul în care percepem și conștientizăm noi înșine *artele vizuale*.

THE CONTEMPORARY ART IN RM

Every year, the Association of Artists of Republic of Moldova presents the public with a series of exhibitions that are representative of artistic pursuits of its members.

A comparative analysis of the artistic production presented as part of exhibitions organized in later years, indicates that there is a movement toward modernizing and re-defining means of expression used by artists. Every practiced and presented field of arts, be it, painting, graphics sculpture or decorative arts, has artists demonstrating both the capacity of professionally maneuvering classical art techniques and that of creatively utilizing new and experimental auteur techniques.

The predominant genre in the exhibition program remains to be painting. Prevalent still, the affinity for the abstract and the non-figurative brand of searching for the expressive qualities of the medium, initiated in the '90's and 2000's. Active brush work and vibrant color palettes are the elements that can be found within the pictorial vocabulary of the members of the Association of Artists of Republic of Moldova. In this regard, we can note the remarkable works of artists like: Tudor Zbârnea, Florina Breazu, Veaceslav Fisticanu, Anatol Danilișin și Veaceslav Bakitski, who explore the area of gestural abstraction in an authentic format. Even though the artists start off with a similar set of tools, each of them arrives at unique formulas, imbuing canvases with individual meanings, placing their respective body of work an intersectional space between spiritual, folk-mythical and personal expressions of meaning.

To supplement the abstract portfolio, there are also notable incursions in figurative art, wherein the credibility and authority of masterful artist Emil Childescu remains unrivaled, as well as the proficiency of Iurie Ursatii and Ion Jabinskii, all artists who managed to keep the principals of realist painting and present them in relation with contemporary motifs. Another artist distinguishing herself within the terrain of realist painting is Marina Grosu, who through her skilled handling of the painting medium, succeeds in placing her artworks into a space of almost sacred metaphysical experiences.

The field of graphic arts, even if still closely connected to the traditional media, managed however to surprise the public with artworks that ventured into broad experimentation, in technique and aesthetic appearance alike. We can find works created using traditional media such as – aquaforte, aquatint, steel engraving and creative variations upon classical techniques like – engraving on plastic with insertions of colored pigment. The ladder being techniques found in the artistic tool box of graphic artist Ruslan Roșca, who through his authentic pictorial vision and perseverance contests the formalities of the genre, presenting us with a formula that situates graphic art into contemporary times.

Also surprising, though diametrically opposite, are the works of Alexei Colibneac, who participated at the 2022 *Autumnal* exhibition, representing traditional media, namely pencil on paper, and excelling within these perimeters, in a creative treatment of the subject, constructing lines and hatchings likely to be perceived as intuitive rather than figurative.

In the field of sculpture, which has been a constant presence these past years, we also have artists showcasing varied media and materials. Their professionalism is truly admirable, together with a remarkable possession of their craft, especially when it comes to working with rigid materials like marble, stone or wood, which transform under the touch of artists and rise above their natural constitution, transforming into pure vision and expression. Truly exceptional were the works of Mihai Damian, Valentin Vartosu, Gheorghe Postovanu and Ruslan Tihonciuc, artists who were creating their style in the '80's – '90's, and who've now reached a certain mature clarity within their aesthetic discourse.

To conclude, we can affirm with certainty that the main notions characterizing the exhibited sculptures are textural and tactile in nature, providing variations of finishing. Decorative arts, in particular tapestry and collage, are perhaps not the most represented of the genres, but they are representative of exquisite professionalism in approaching various techniques and artistic expressions. The art of tapestry is replete with references and incursions into traditional, folk motifs, presented in a creative juxtaposition with the individual artistic vision. These traits can easily be made out in the artworks of Ecaterina Ajder, Larina Savitkaia-Baraghin și Elena Chirvasa.

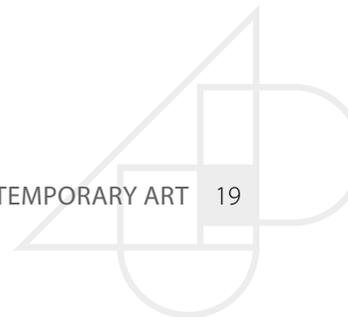
No less surprising were the glazed and enameled ceramics. A special mention, in this regard goes to Olga Rosca, who manages to astonish the general public and the artistic community alike, with her unique combination of materials and finishing, creating a body of work that is a complex amalgamation between the materiality of selected medium and an almost pictorial expressiveness of the surfaces.

While analyzing the totality of exhibitions organized in the space of the *Constantin Brancusi* Exhibition Centre, we can note that there is a certain coherence and an evolution of the aesthetic traits and utilized

motifs, and an evident positive dynamic when it comes to experimenting with media. Within this great variety of techniques and artistic visions traced in the exhibited artworks, we can reaffirm the presupposition that Republic of Moldova is a blend of tradition and contemporaneity, because regardless of any given art classification, the production of art as a whole, is balanced in the dichotomy of Experimental – Conventional. Managing to somehow overcome the natural antagonism of the two defining poles, even more so, becoming a defining trait for the fine arts scene of republic of Moldova.

The only aspect that can provide a slight sense of discontentment within the adroit public is the perseverance of the formalist nature of artworks, which, while demonstrating a skillfulness in both compositional and chromatic solutions, remit when it comes to tackling current topics.

Moreover, when speaking of compositional and technical properties of artworks we can observe an inclination toward interdisciplinary relations and auteur techniques, and in this sense, taking the route of challenging formal and physical limitations of media, be it it painting, sculpture, graphic or decorative arts, would be extremely welcome. This constitutes a call for a movement toward the exploration of spatial structures, on par with art of contemporaneity that is fleshed out in most atypical and unconventional ways that contest our awareness and perception of *visual arts*.

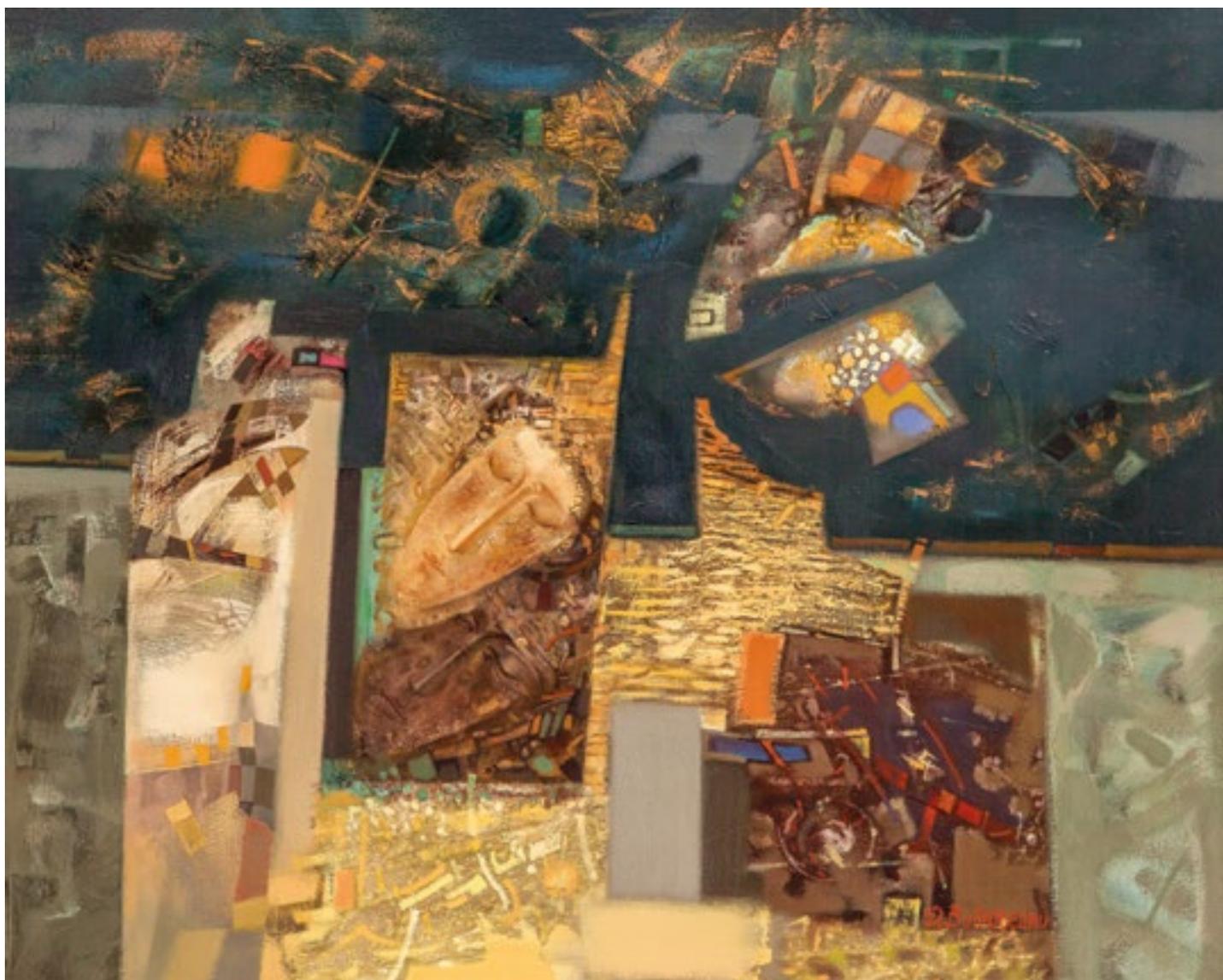
Timotei BĂTRĂNU, 1944

Sat vegheat de Domnul / A village under God's care, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 77 x 85 cm

Dumitru BOLBOCEANU, 1960

Noapte cu lună / Moonlight night, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 100 cm

Gheorghe ȘOITU, 1947

Compoziție / Composition, 2021, acrilic, carton / acrylic, cardboard, 95 x 120 cm

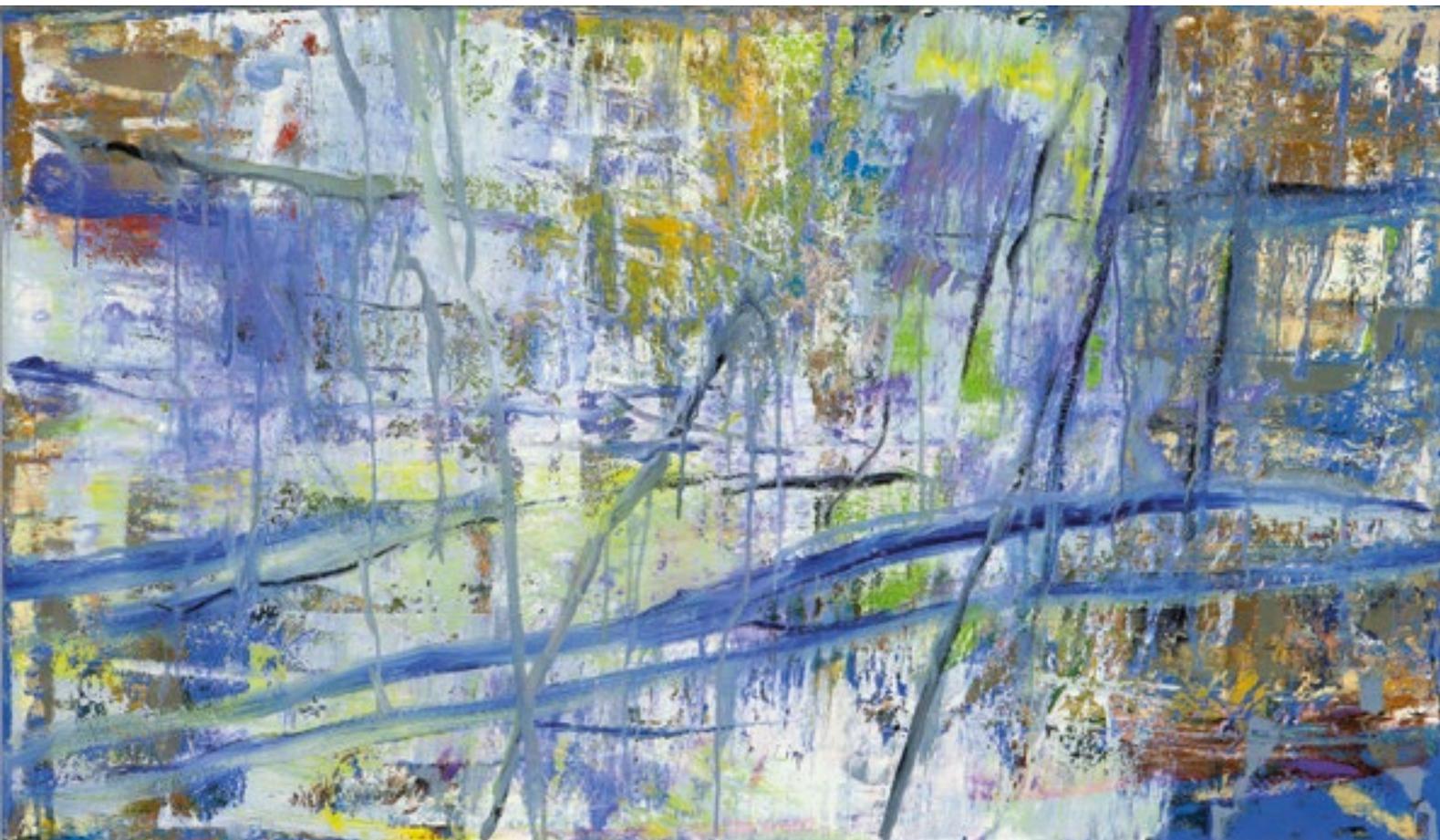
Tudor ZBÂRNEA, 1955

Cale / The Path, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 145 x 235 cm

Florina BREAZU, 1973

Coarde / Strings, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 84,5 x 144,5 cm

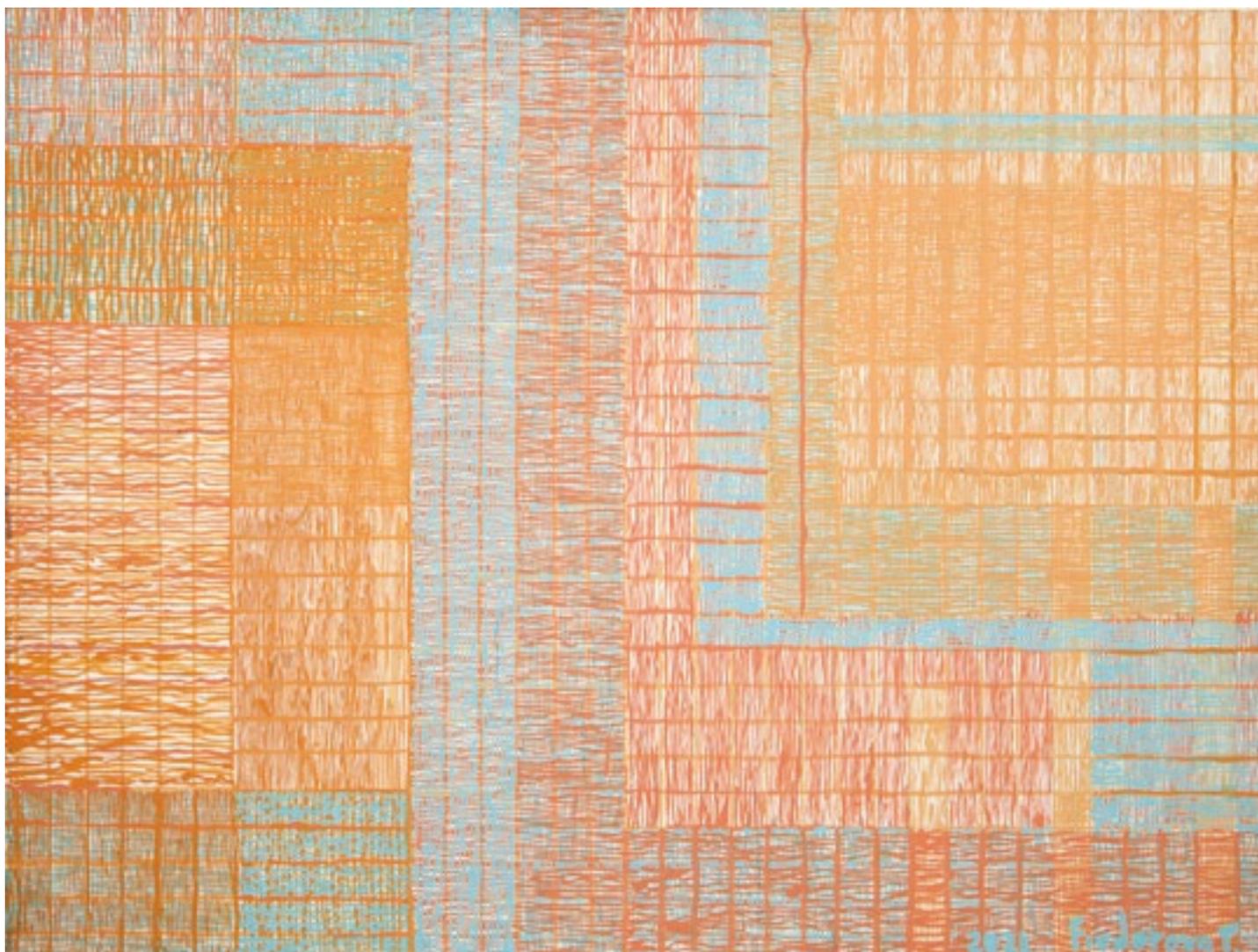
Veaceslav FISTICANU, 1960

Haos-Ordine, Nr. 04.06.21 / Chaos-Order Nr. 04.06.21, 2021, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 150 x 94 cm

Tatiana FIODOROVA, 1976

Începutul / The Beginning, 2021, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 80 x 108 cm

Mihai ȚĂRUȘ, 1948

Sucesiune II / Succession II, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 100 x 140 cm

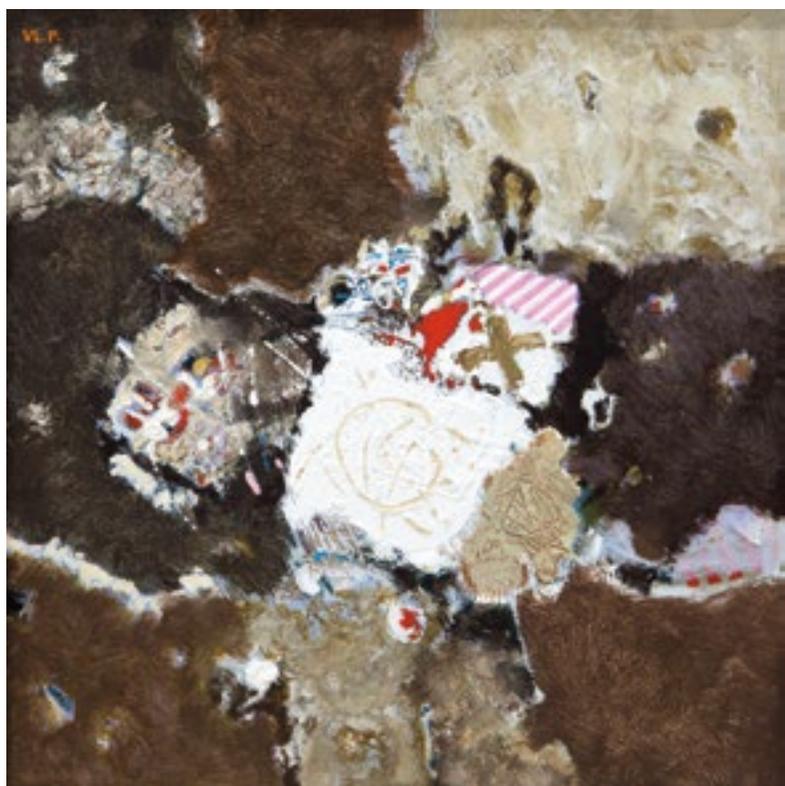
Andrei NEGURĂ, 1956

Tomnatică / Autumnal, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 100 x 160 cm

Vladimir PALAMARCIUC, 1945

Compoziție / Composition, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 2 (50 x 51) cm, diptic

Anatol DANILIȘIN, 1960

Mai sus... nu cobor / Going higher... not descending, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 100 x 100 cm

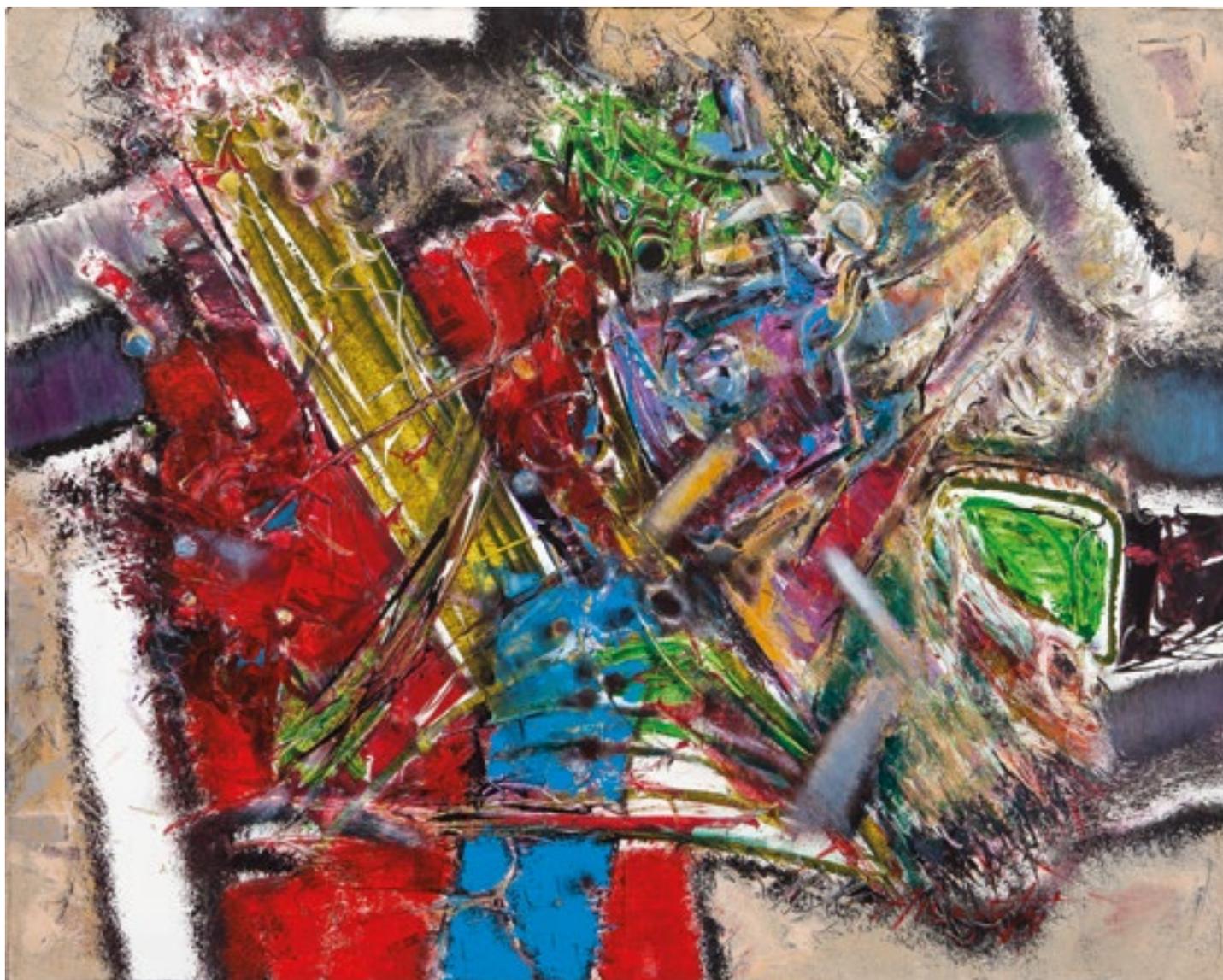
Vitalie COROBAN, 1965

Perpetuare I-II / Perpetuation I-II, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 2 (100 x 90) cm, diptic / diptych

Alexandru MACOVEI, 1954

Roșu de sus / Red from above, 2019, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 80 x 100 cm

Igor SVERNEI, 1972

Fuga cuvintelor / The Word chase, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 2 (142 x 102) cm, diptic / diptych

Vasile SITARI, 1971

Numărătoare inversă / Countdown in Reverse, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 100 x 140 cm

Iurie LUPU, 1971

Dincolo de Retezat / Beyond Mount Retezat, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 2 (110 x 100) cm, diptic / diptych

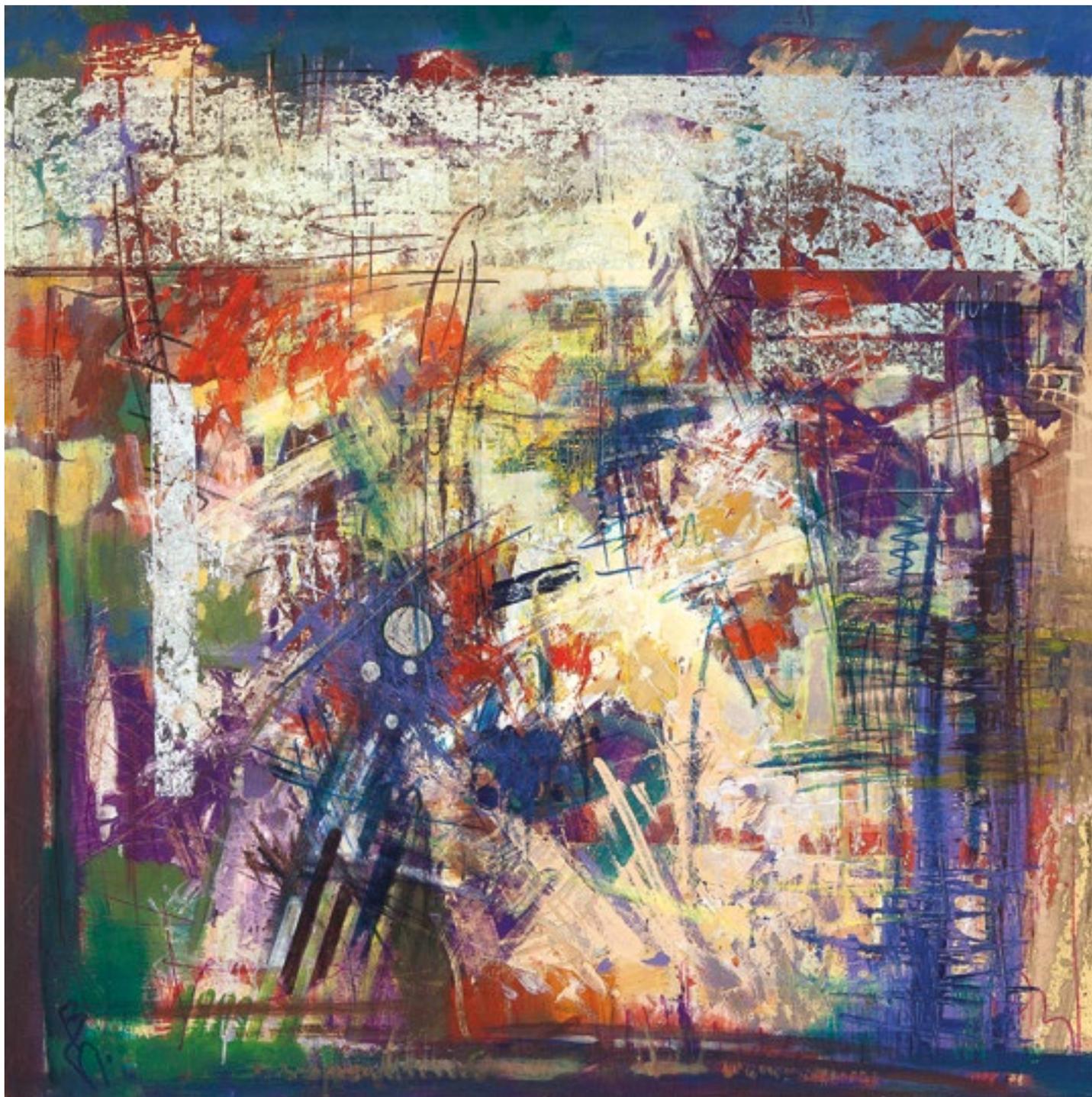
Olga BAKIŢKAIA, 1980

Dangăt / Knell of the Bell, 2021, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 85 x 100 cm

Veaceslav BAKIŢKI, 1950

Iluzia frecvenței / Illusion of frequency, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 90 x 90 cm

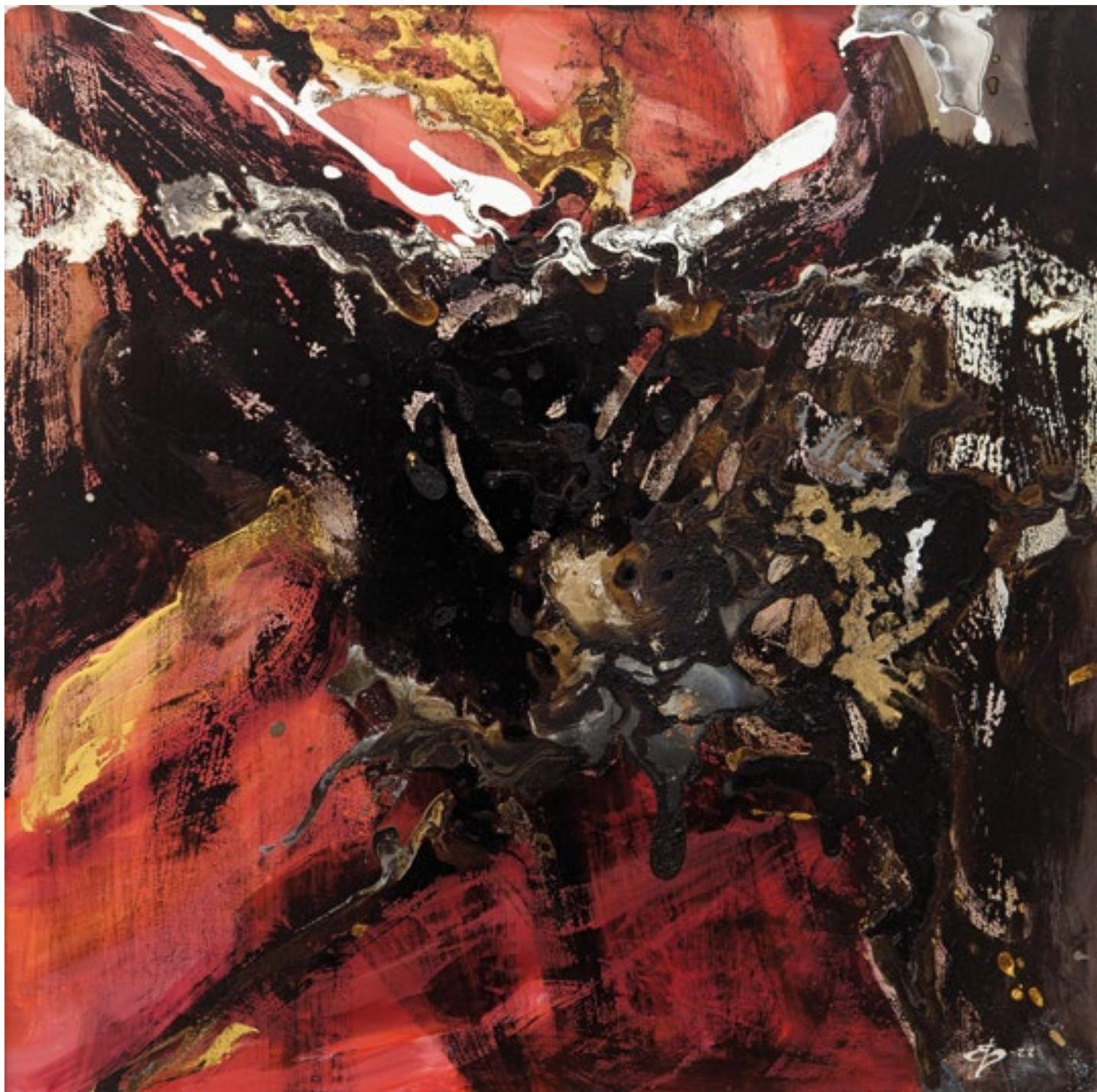
Valeria BARBAS, 1984

Cerul din Odesa / Sky of Odesa, 2022, tehnică mixtă / mixed media, 120 x 100 cm

Eleonora BRIGALDA, 1959

Zbor în amurg / Sunset flight, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 70 x 70 cm

Vasile DOHOTARU, 1955

Solistă / The soloist, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 100 x 60 cm

Sergiu BĂDRĂGAN, 1960

În cădere liberă / In a free fall, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 100 x 60 cm

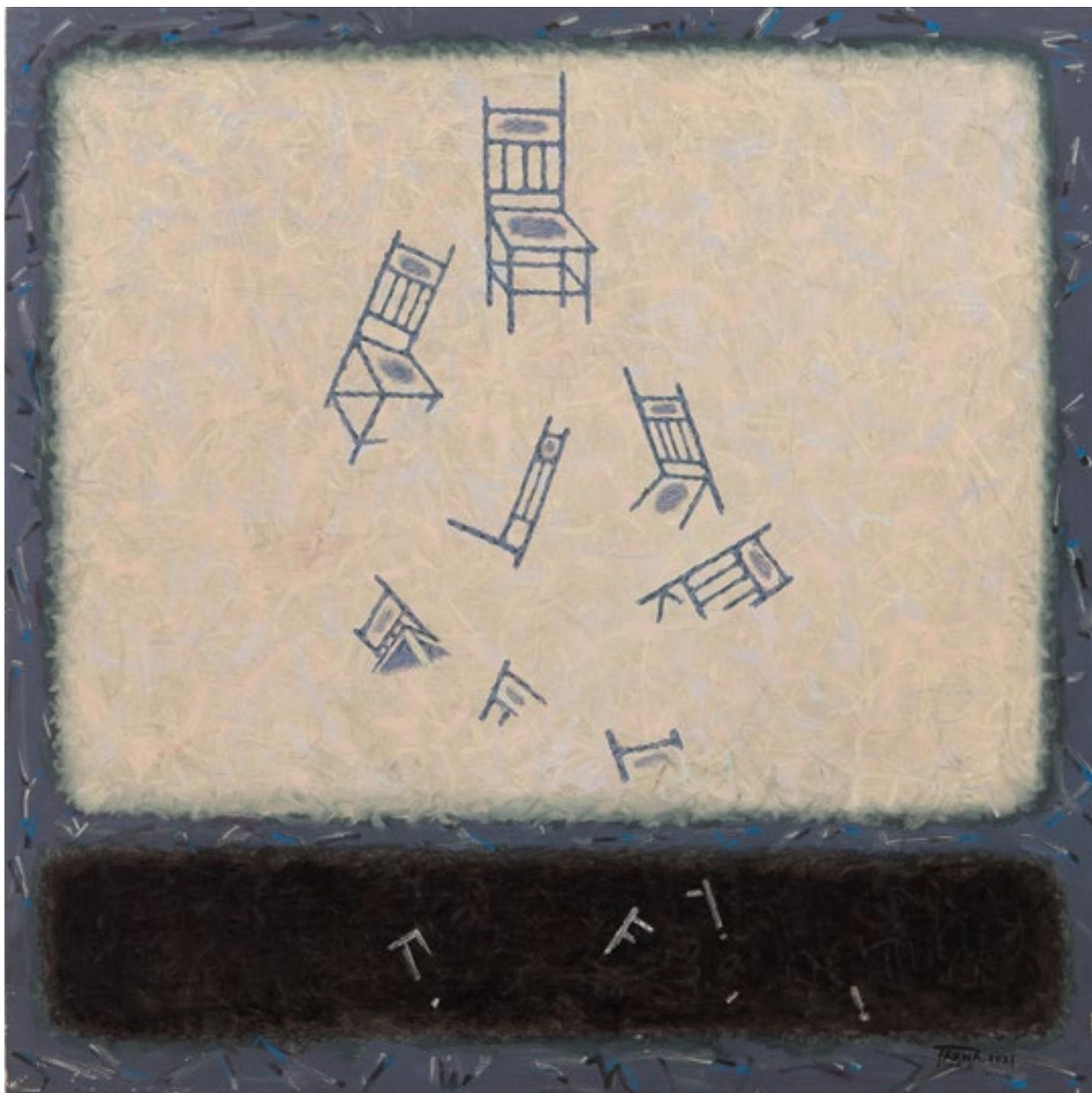
Vasile GRAMA, 1957

Sclipiri / Twinkles, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 70 cm

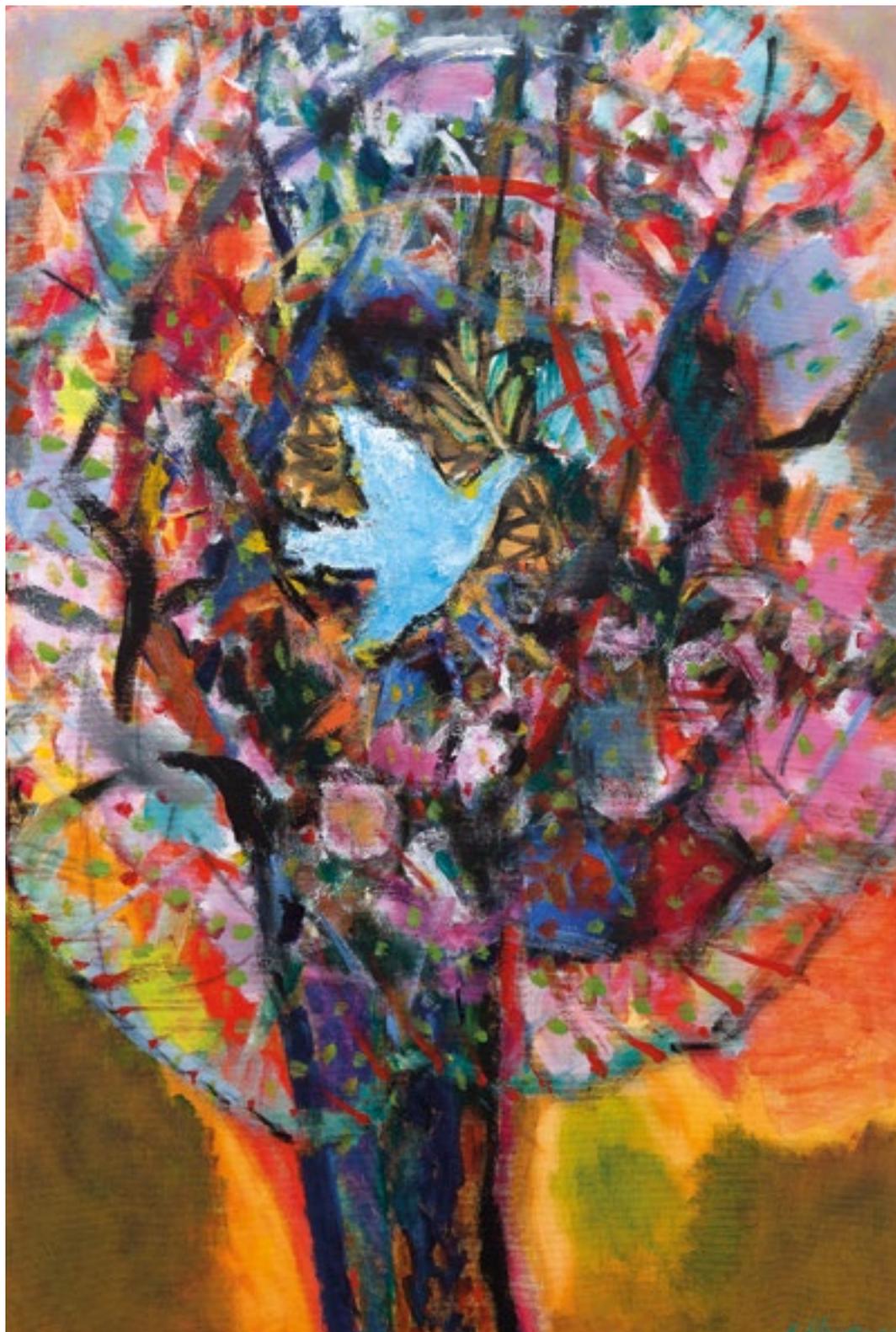
Gheorghe ȚĂRNĂ, 1974

Trecerea dintre ani / The passage of years, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 120 x 120 cm

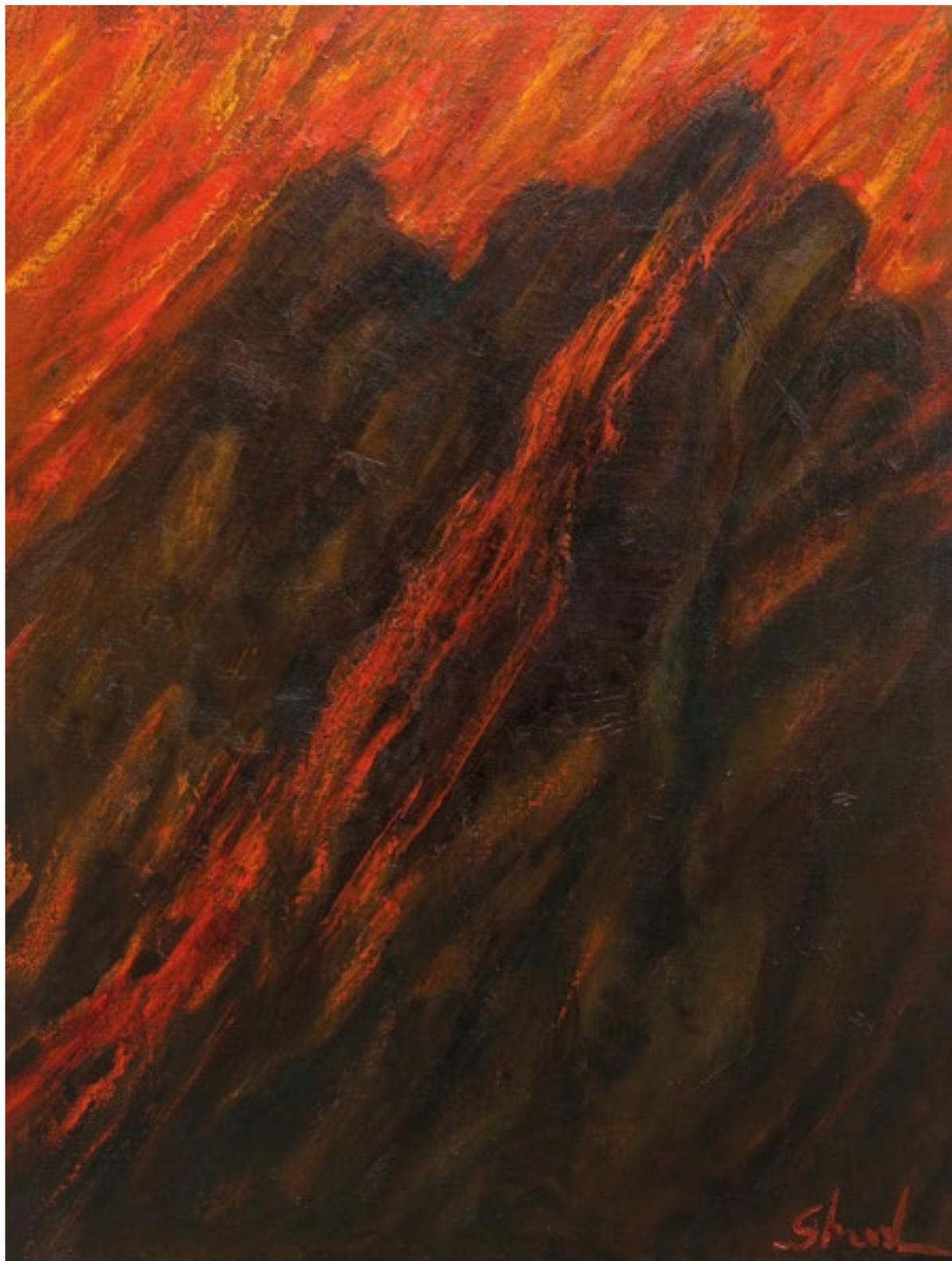
Lidia MUDRAC, 1967

Pomul vieții / Tree of life, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 120 x 80 cm

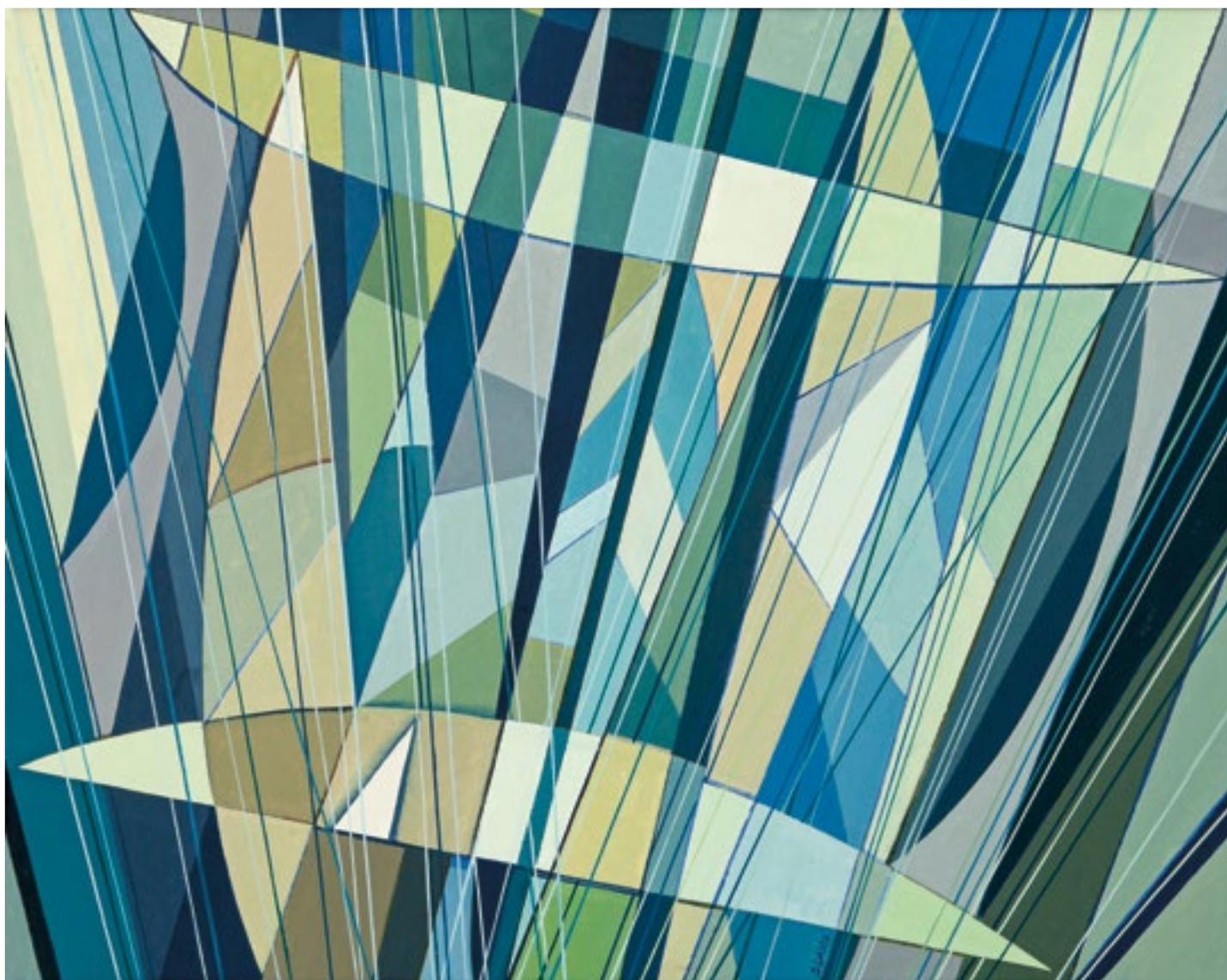
Ghenadie JALBĂ, 1956

Calvarul / Calvary, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 120 x 90 cm

Veaceslav IGNATENCO, 1954

Evantai de Nord / Northern style fan, 2019, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 100 cm

Valeriu HERȚA, 1960

Toamnă în Bucovina / Autumn in Bucovina, 2020, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 60 cm

Victor CUZMENCO, 1948

Zborul sincron al albinei și al universului / The synchronised flight of a bee and the universe, 2022,
tehnică mixtă / mixed technics, 100 x 120 cm

Sergiu GALBEN, 1942

Deal la Nistru / Hilltop at Dniester, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 50 x 60 cm

Victoria ROCACIUC, 1978

Yucca / Yucca, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 80 x 60 cm

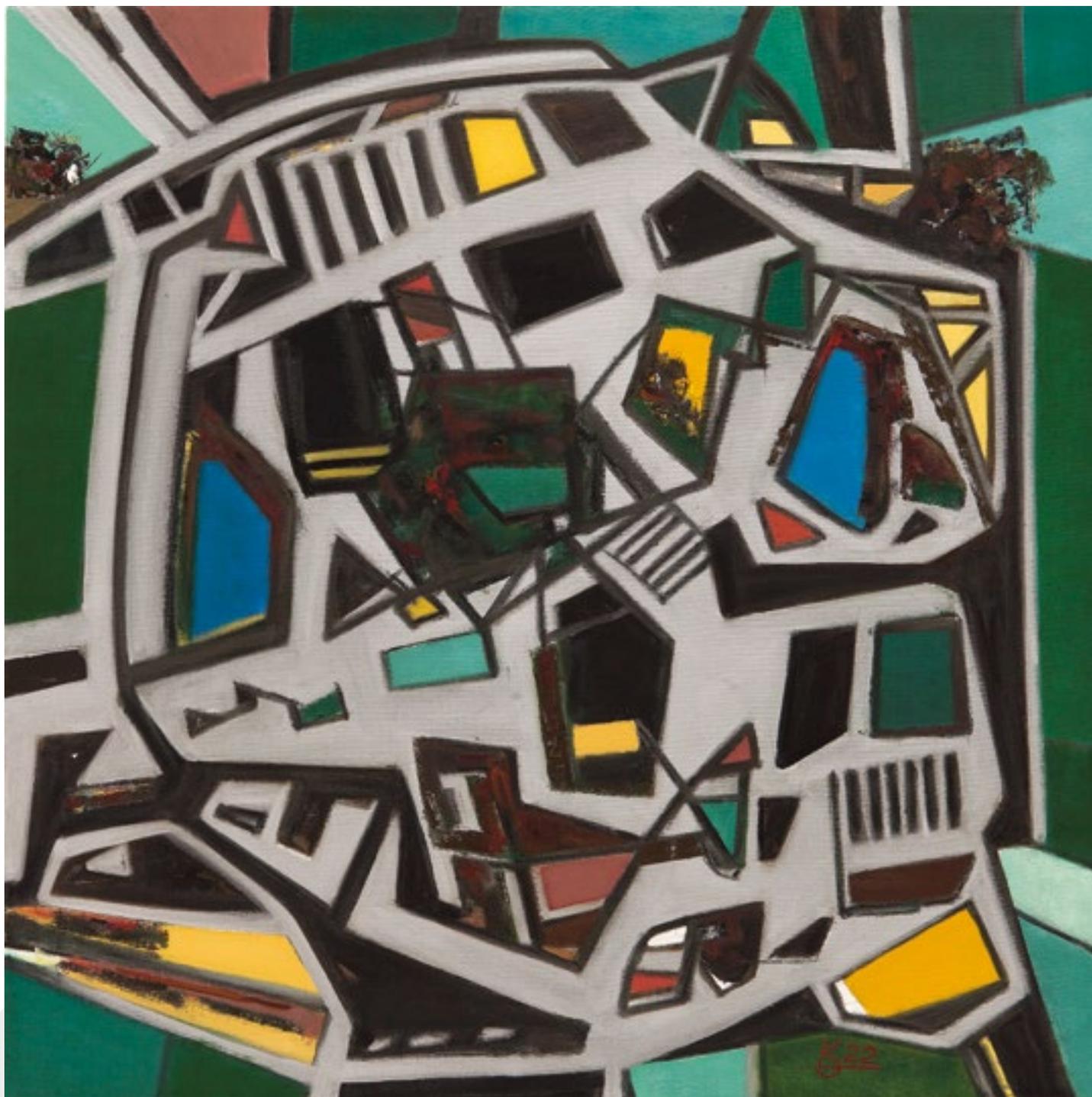
Florentin LEANCĂ, 1966

Omagiu poetului Nicolae Dabija. „Doru-mi-i de D-voastră: ca unui zid – de o fereastră” / Homage to poet Nicolae Dabija “I long for you, the way a wall longs for a window”, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 90 x 130 cm

Eduard CONENCOV, 1949

Compoziție / Composition, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 80 cm

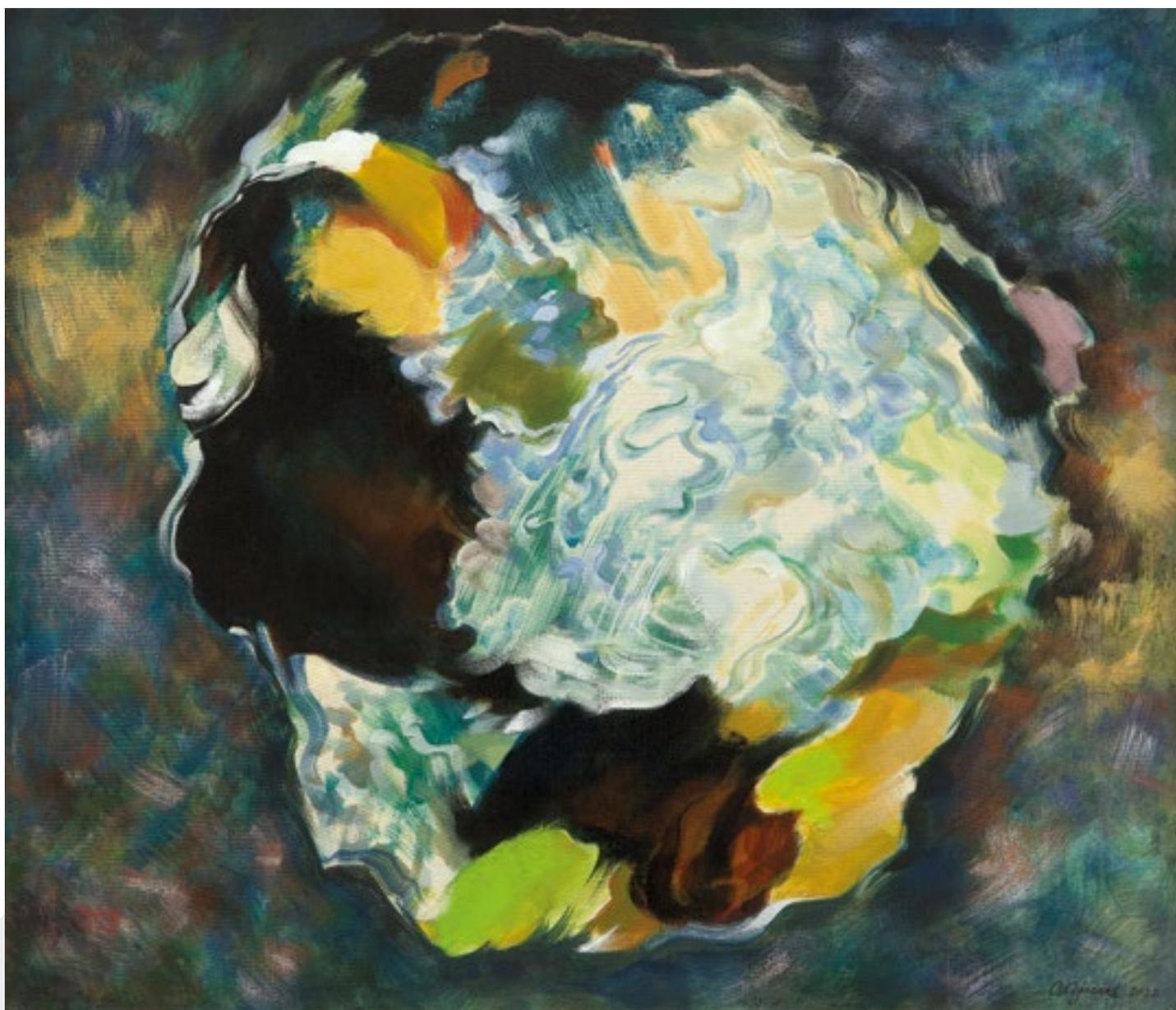
Sergiu FUSU, 1958

Motiv / Motif, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 80 cm

Oleg COJOCARI, 1959

Izvorul inspirației / Source of inspiration, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 60 x 70,5 cm

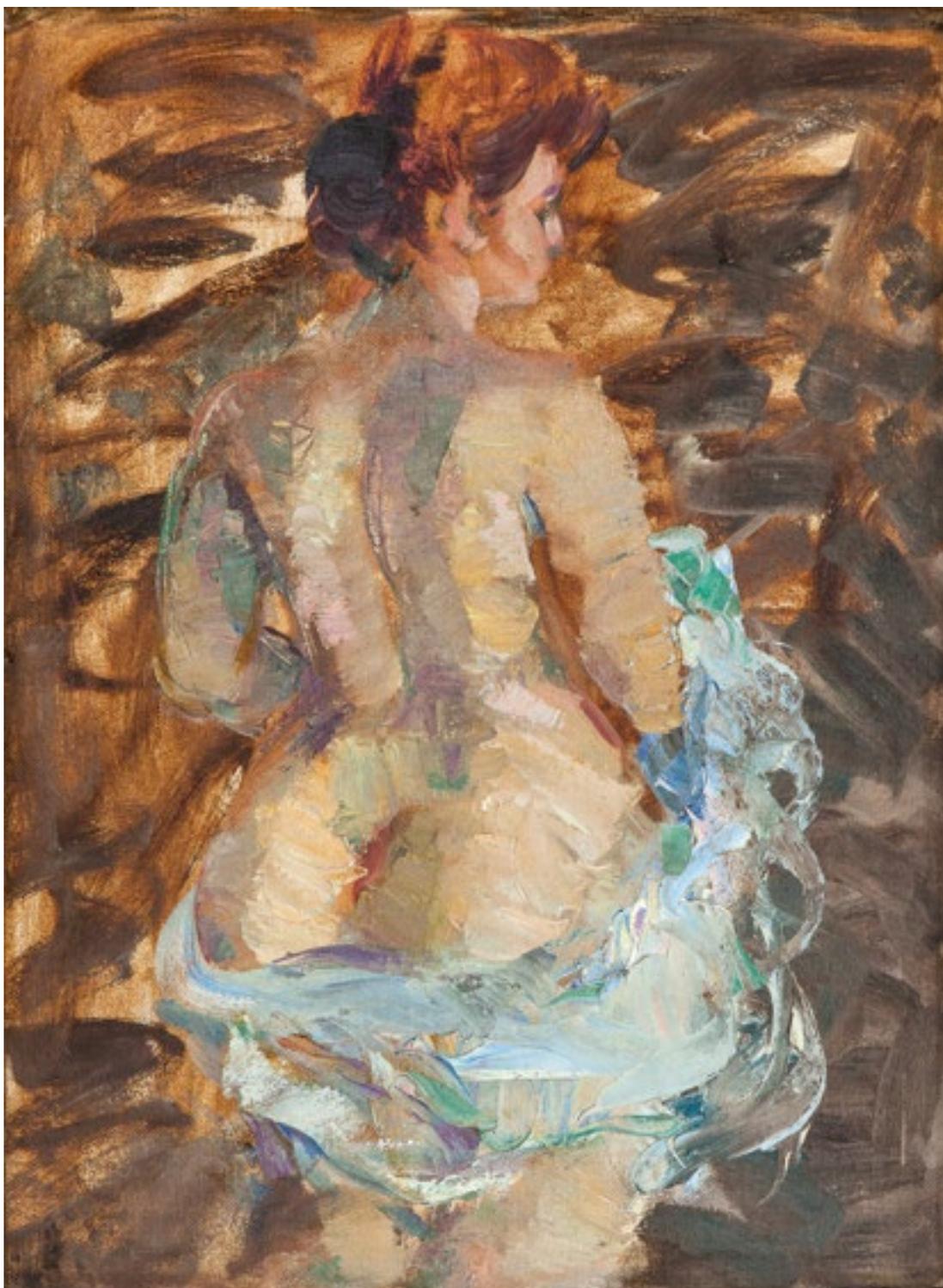
Gheorghe JALBĂ, 1966

Lumini printre umbre / Light streaming through shadows, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 90 cm

Tatiana FRUNZE, 1970

După baie. Natali / After a bath. Natali, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 79 x 58 cm

Dmitri PEICEV, 1943

Vara / Summer, 2017, ulei, pânză / oil, canvas, 61 x 80 cm

Victoria COZMOLICI, 1978

Flori / Flowers, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 60 x 120 cm

Inga EDU, 1978

Duruitoarea Veche / Village of Duruitoarea Veche, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 90 x 90 cm

Olesea ENACHI, 1977

Dimineața / Morning, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 75 x 95 cm

Ivan STEPANOV, 1937

Lac / Lake, 2022, ulei, carton / oil, cardboard, 40 x 50 cm

Petru JIREGHEA, 1941

Amintiri din Cernăuți / Memories from Cernautzi, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 78 x 69 cm

Elena SAMBURIC, 1959

Sceptrul suprem / The sovereign scepter, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 80 x 80 cm

Victor HRISTOV, 1946

Șoc imaginar / Imaginary shock, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 100 x 60 cm

Iurie IAZAN, 1955

Primăvara / Spring, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 140 x 130 cm

Boris ISAC, 1943

Vis / Dream, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 60 x 70 cm

Iurie PLATON, 1963

Crizanteme / Chrysanthemum, 2020, ulei, pânză / oil, canvas, 90 x 70 cm

Iraida CIOBANU, 1960

Toamna / Autumn, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 85 x 130 cm

Natalia CIORNAIA, 1954

Natură statică cu lămpi și lanțuri / Still life with lamps and chains, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 100 x 78 cm

Ion JABINSCHI, 1978

Hidrocentrala de la Dubăsari / Hydroelectric Plant from Dubăsari, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 100 cm

Vasile OSTAHI, 1964

Intrare în sat / Entrance into the village, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 65 x 77 cm

Ala LEANCĂ-LUPU, 1971

Seara pe deal / Eve on the Hill, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 60 x 120 cm

Alla RUSU, 1965

Câmp de secară / Field of rye, 2021, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 114 x 87 cm

Eudochia ROBU, 1958

Îngerul cu vultur / Angel with a vulture, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 100 x 75 cm

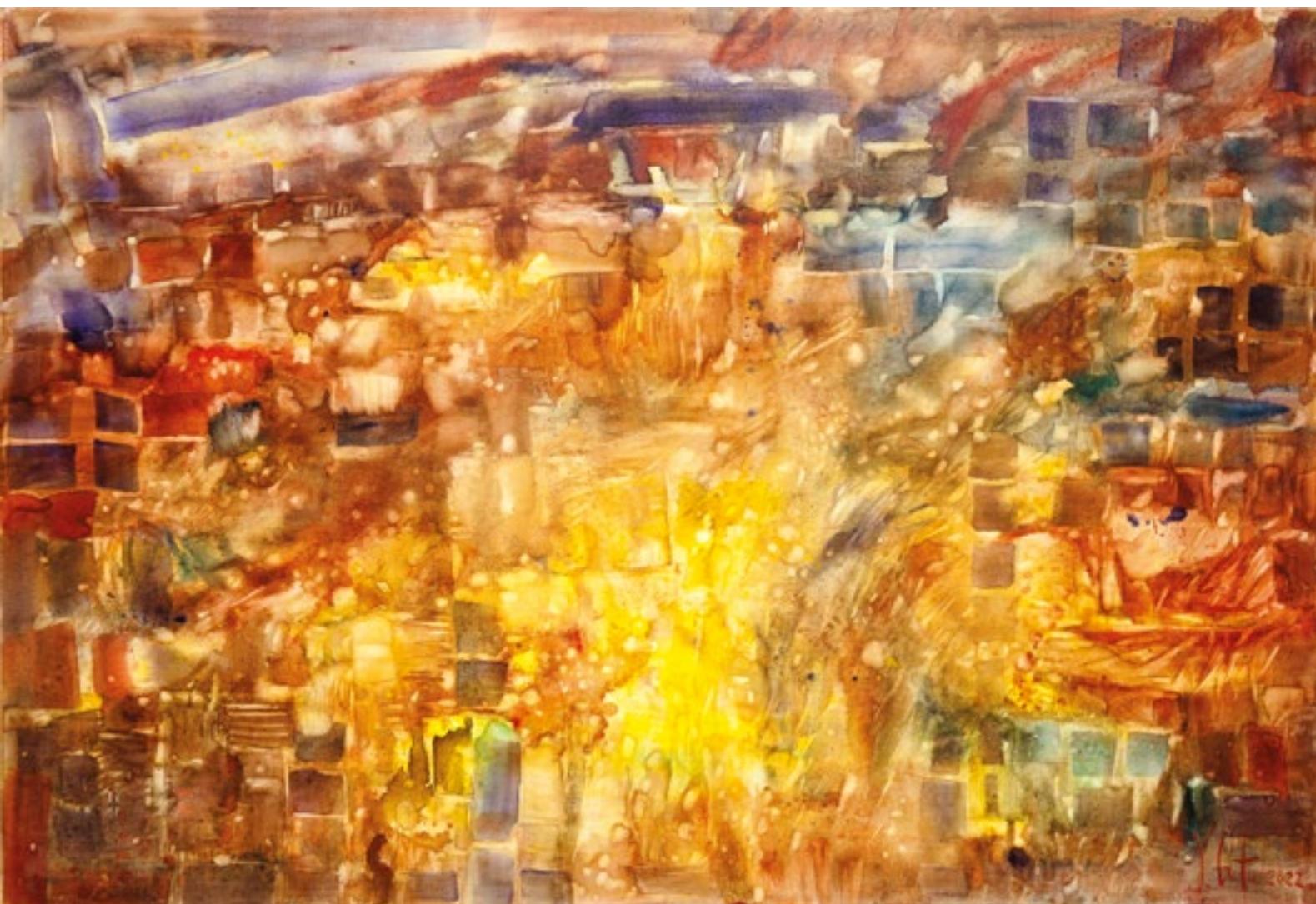
Mihail STATNÎ, 1942

Cariatide / Caryatides, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 73 x 86 cm

Victor CREȚU, 1971

Germinație / Sprouting, 2022, acuarelă, pânză / watercolour, canvas, 82,5 x 120 cm

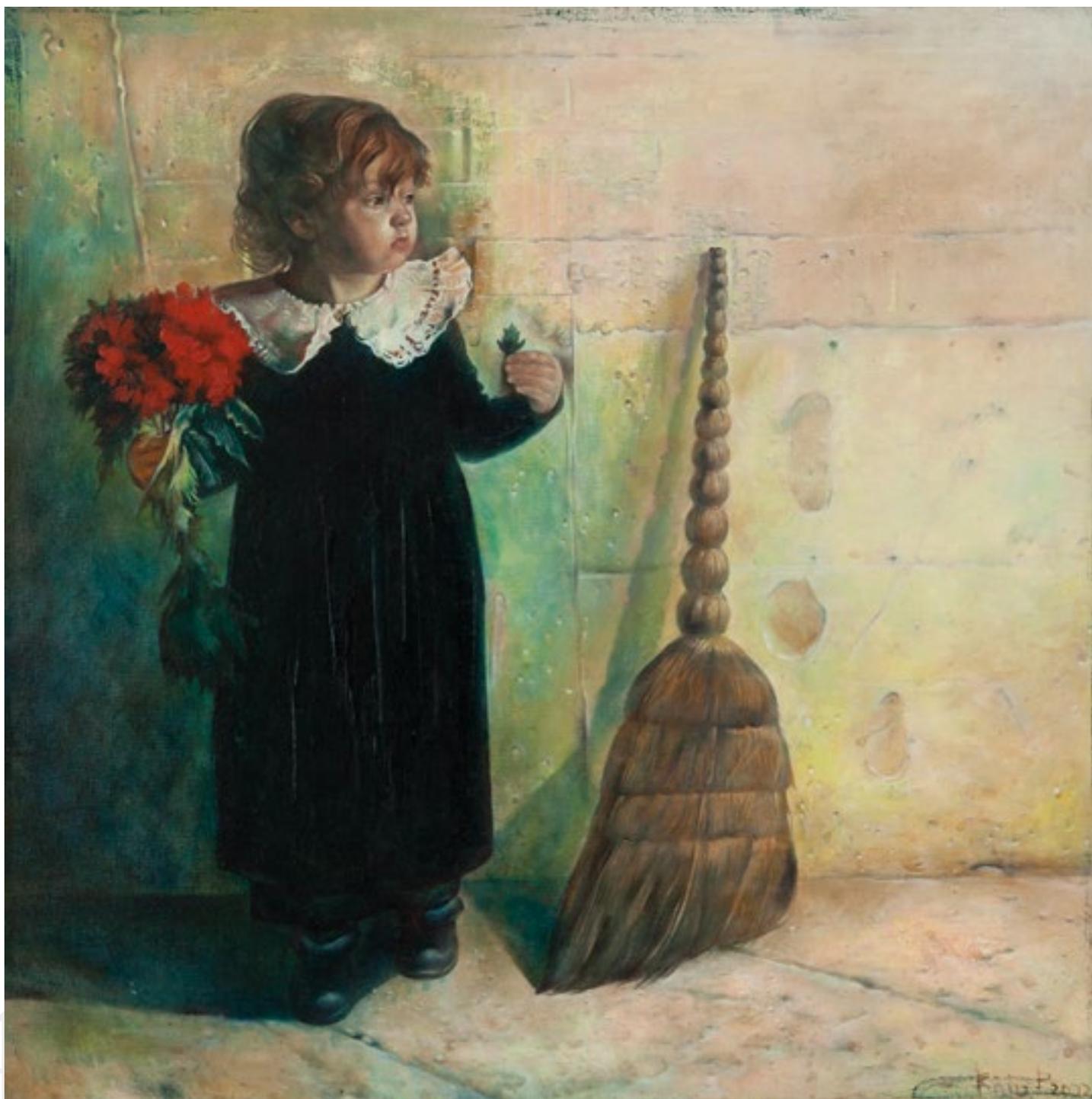
Oxana GHIMPU, 1981

Natură statică / Still life, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 65 x 65 cm

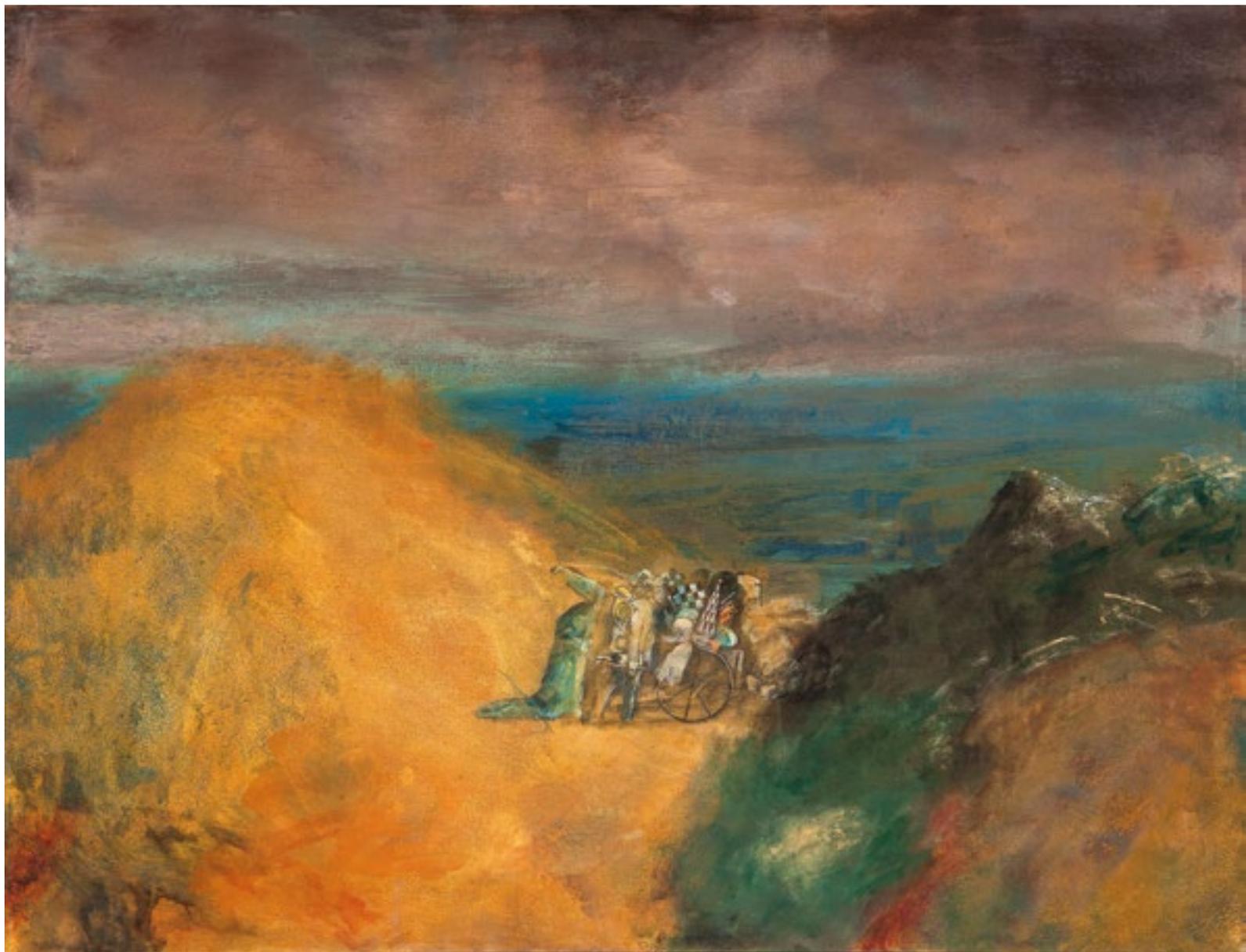
Petru RAIU, 1967

În așteptare / Awaiting, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 70 x 70,5 cm

Vadim PALAMARCIUC, 1970

Exod / Exodus, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 106 x 135 cm

Tatiana LAGAEVA, 1968

Chișinăul dimineața / Chisinau in the morning, 2022, tehnică mixtă, carton / mixed media, cardboard, 80 x 80 cm

Alexandru ALAVAȚCHI, 1983

Orheiul Vechi / Orheiul Vechi (Old Orhei), 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 127 x 65 cm

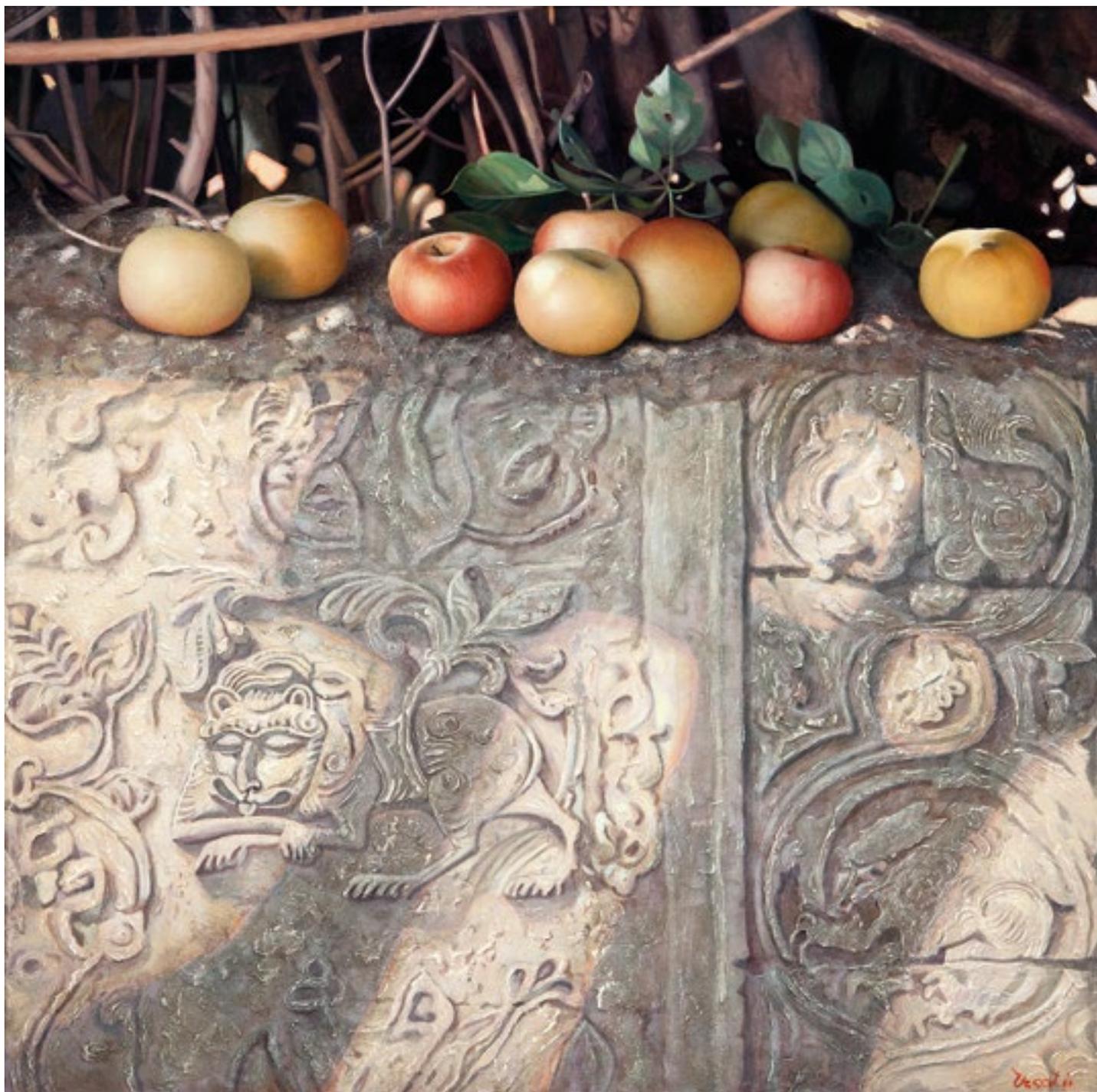
Iurie SALKO, 1964

A fost odată / Once upon a time, 2022, ulei, carton / oil, cardboard, 50 x 50 cm

Iurie URSATII, 1953

Zi cu vânt / Windy day, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 100 x 100 cm

Ecaterina CHITOROAGĂ, 1979

Toamna prin roșu / Autumn in red, 2022, acrilic, carton / acrylic, cardboard, 74 x 84 cm

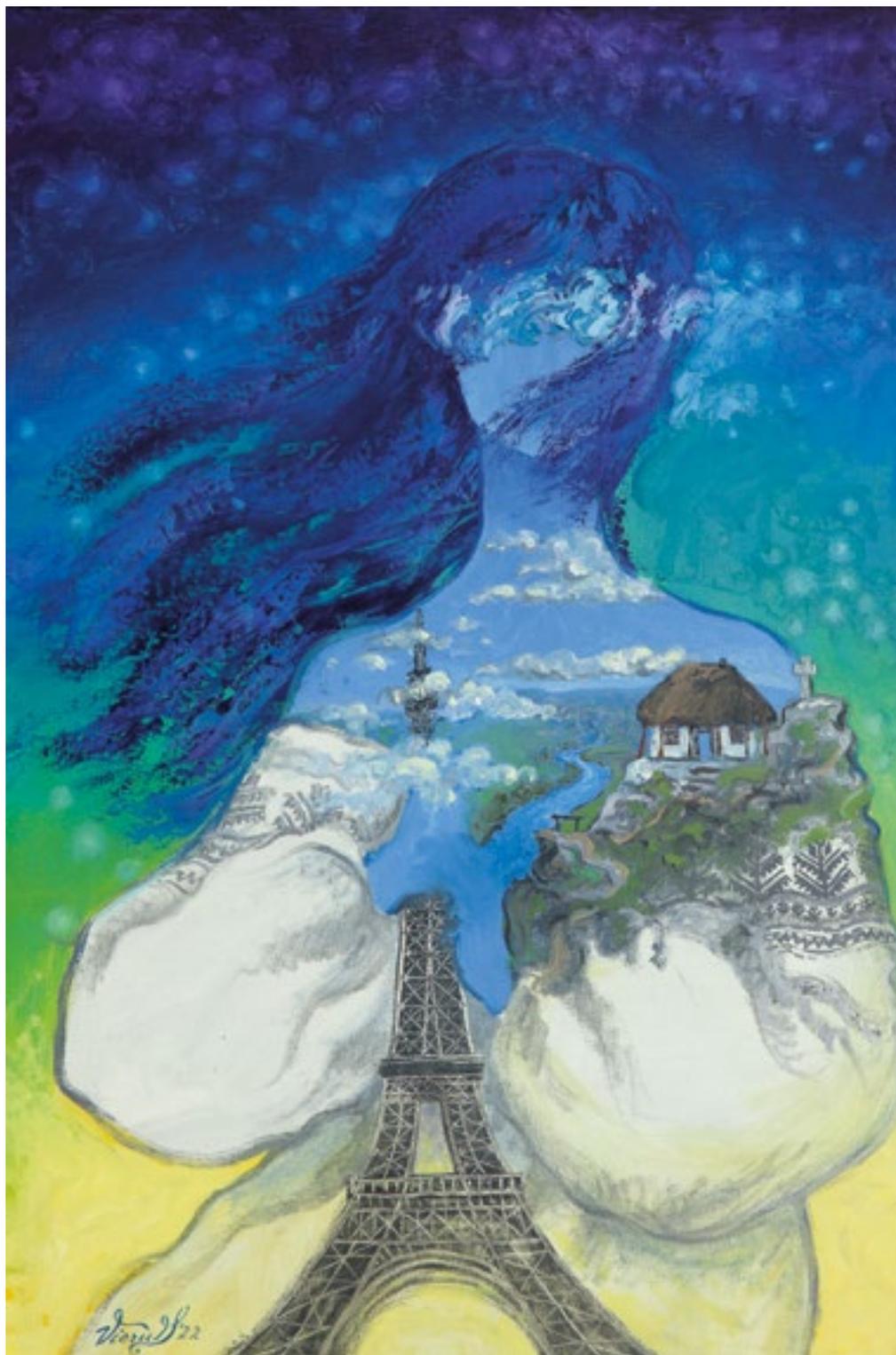
Svetlana BOLBOCEANU, 1984

Loretta în lumea poveștilor / Loretta in Fairytale land, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 121 x 91 cm

Galina VIERU, 1983

Scrisori de la Paris / Letters from Paris, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 60 x 90 cm

Tatiana VOLOH, 1989

Octombrie / October, 2022, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 50 x 80 cm

Liviu HÂNCU, 1959

Natură statică cu vioară / Still life with violin, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 80 x 100 cm

Ludmila ZASTAVNIȚCHI, 1971

Peisaj autumnal / Autumnal Landscape, 2015, ulei, pânză / oil, canvas, 50 x 70 cm

Petru BALAN, 1948

Cenușăreasa / Cinderella, 2021, ulei, carton / oil, cardboard, 50 x 70 cm

Vitalie MALCOCI, 1963

Peisaj rural / Rural landscape, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 57 x 76,5 cm

Vladimir FRUMUSACHI, 1960

Dans. Dialog cu Lossoczy Tamás / Dance. Dialogue with Lossoczy Tamás, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 79 x 95 cm

Ion CROITORU, 1948

Adevărul suprem / Supreme truth, 2019, ulei, pânză / oil, canvas, 75 x 75 cm

Pavel CORNOGOLUB, 1951

Flori uscate / Dry Flowers, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 65 x 62 cm

Angela DOINA-BEZUȚCHI, 1969

Dor / Yearning, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 50 x 60 cm

Mihail ȘERBU, 1967

Buchet de toamnă / Autumnal Bouquet, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 61 x 80 cm

Galina CANTOR-MOLOTOV, 1947

Toamna / Autumn, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 40 x 45 cm

Ștefan POPA, 1959

Pelerinaj în lumea antică / Pilgrimage into ancient times, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 50 x 70 cm

Igor ISAC, 1957

Domnișoarele din Olișcani / Ladies from Oliscani, 2020, ulei, pânză / oil, canvas, 50 x 70 cm

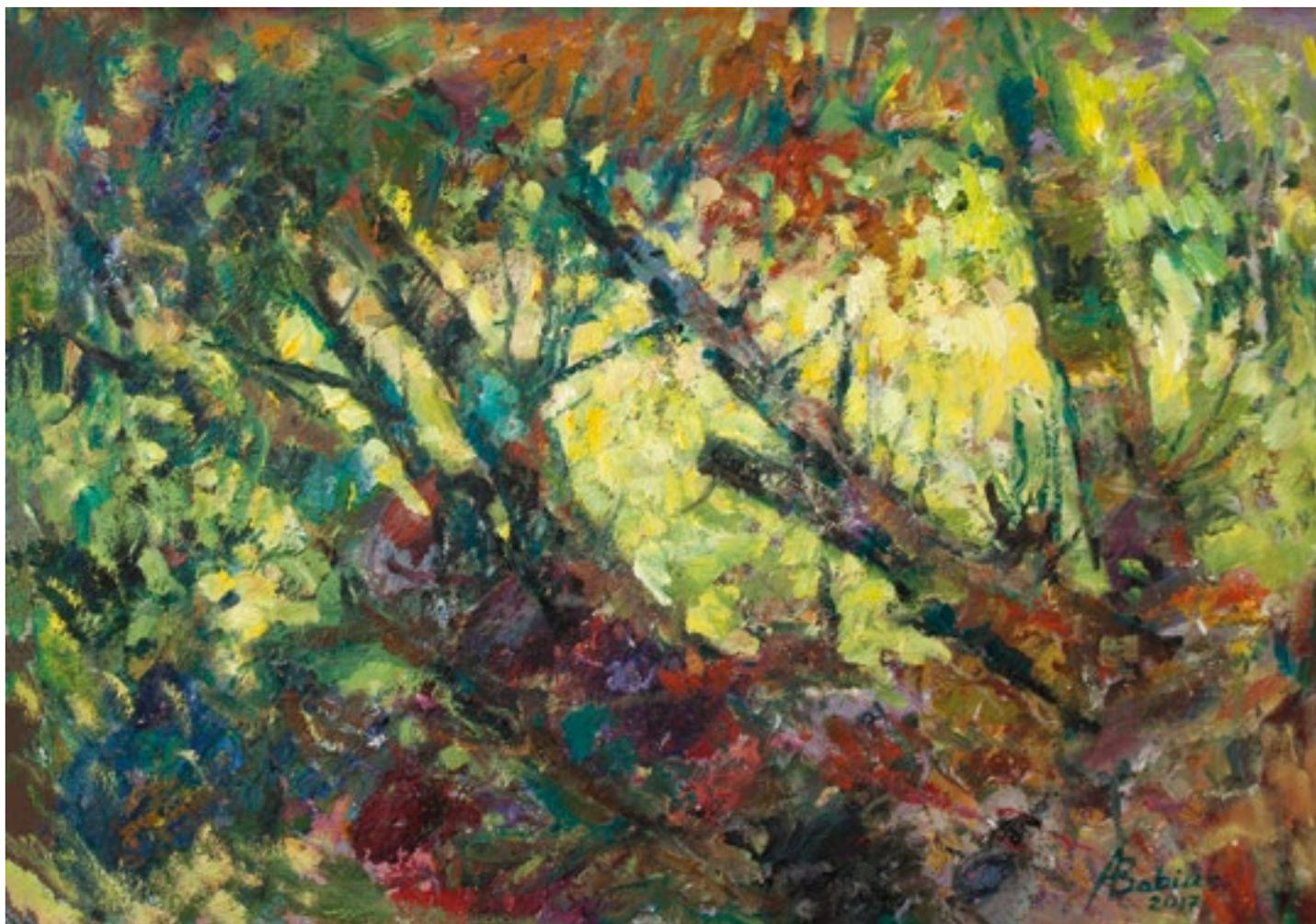
Stanislav BABIUC, 1974

Aliona / Aliona, 2021, ulei, pânză / oil, canvas, 110 x 90 cm

Ana BABIUC, 1976

Memoria copacilor / Memory of trees, 2018, ulei, carton / oil, cardboard, 50 x 70 cm

Marina GROSU, 1984

Probe oarbe / Blind trials, 2021, acrilic, pânză / acrylic, canvas, 140 x 100 cm

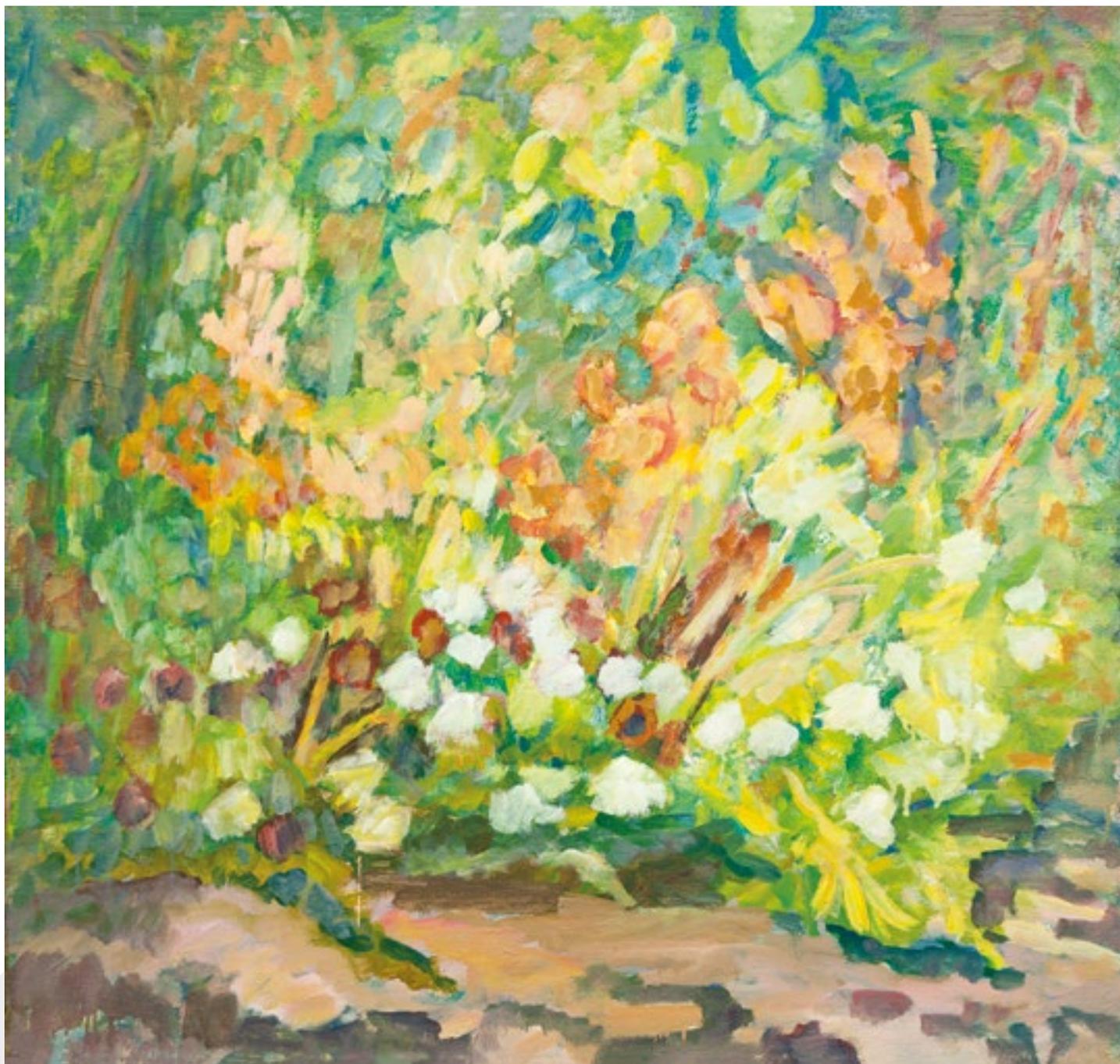
Valeriu JABINSCHI, 1967

Floare de lotus / Lotus flower, 2019, ulei, pânză / oil, canvas, 60 x 40 cm

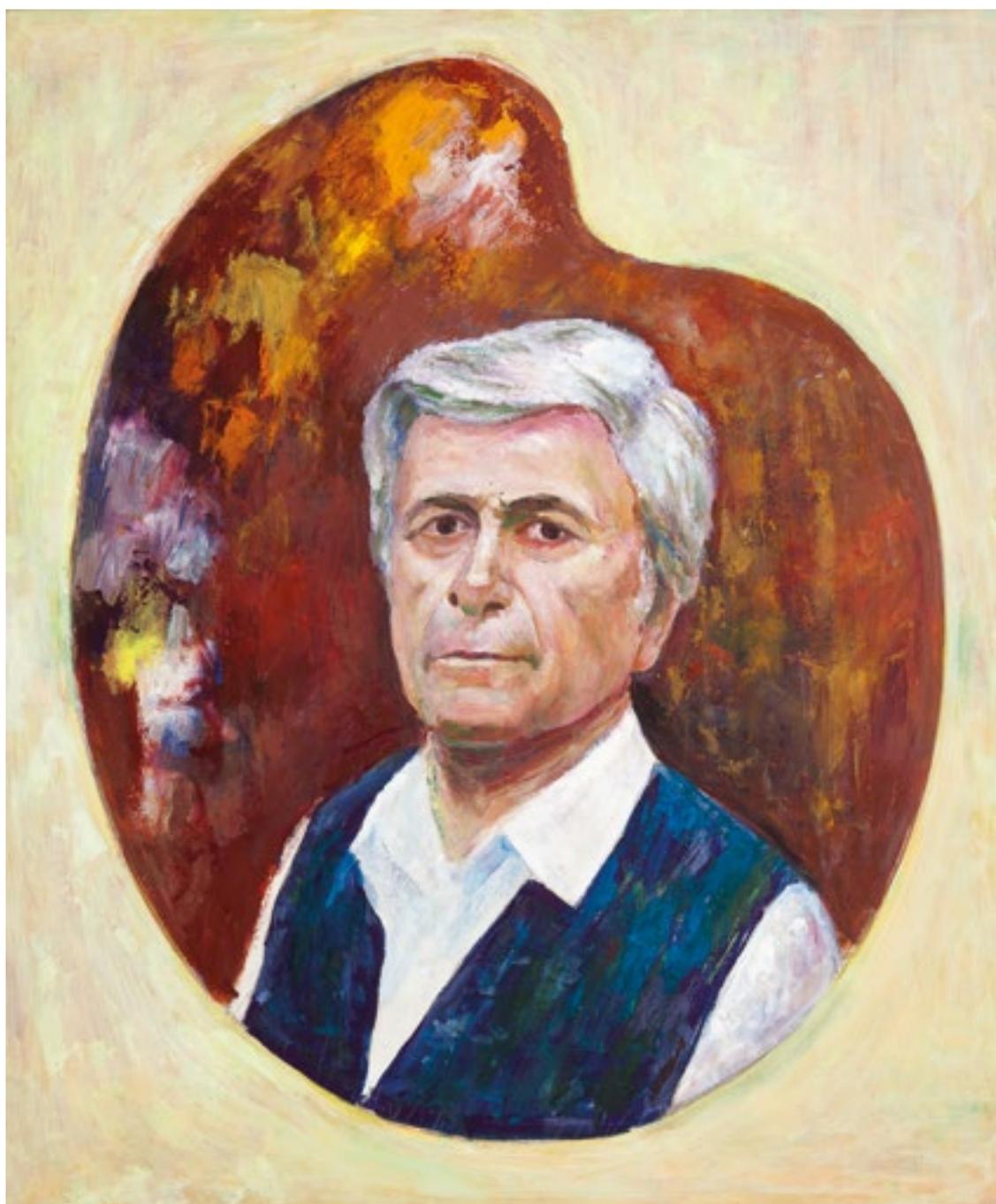
George PETREA, 1942

Flori din grădina mea / Flowers from my garden, 2022, ulei, pânză / oil, canvas, 85 x 92 cm

Ion CAVARNALÎ, 1937

Autoportret / Self-portrait, 2022, ulei, carton / oil, cardboard, 73 x 60 cm

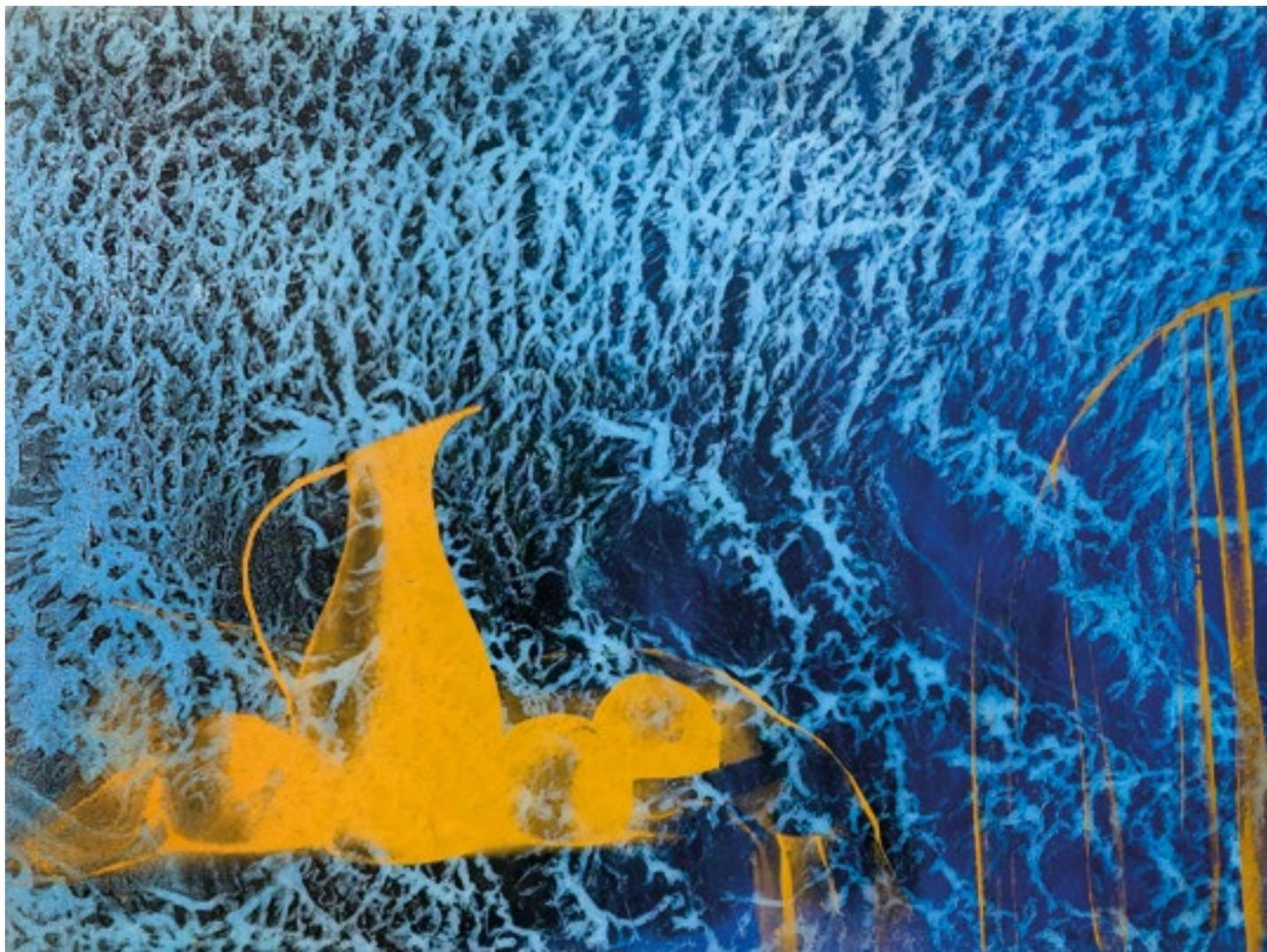
Alexei COLÎBNEAC, 1943

Grotesc / Grottesque, 2022, creion, hârtie / pencil, paper, 42 x 54 cm

Dmitri POMÎRLEAN, 1959

Natură statică / Still Life, 2021, C1, C3, C11 / C1, C3, C11, 23,5 x 31,5 cm

Mihail BRUNEA, 1949

Artropode heraldice / Heraldic Arthropods, 2021, acrilic, pânză pe carton / acrylic, cardboard on canvas, 80 x 60 cm, partea centrală a tripticului / central part of triptych

Ion MORARU, 1950

lăna copilăriei / Childhood winter, 2021, tehnică mixtă, hârtie / mixed media, paper, 40 x 50 cm

Olga CIULCOVA, 1985

Viața pe fundul mării. Moldova / Life at the bottom of the sea. Moldova, 2002, tehnică mixtă, hârtie / mixed media, paper, 32 x 40 cm

Eugen STERPU, 1963

Acvatic / Aquatic, 2020, pastel, hârtie / pastels, paper, 60 x 70 cm

Irina LESIC, 1983

Simbioză / Symbiosis, 2022, acuarelă, hârtie / watercolour, paper, 69 x 49 cm

Ruslan ROȘCA, 1987

Quickstep flamingo / Quickstep flamingo, 2022, gravură, plastic / engraving on plastic, 90 x 120 cm

Gheorghe DIACONU, 1964

Insulă / Island, 2022, acuarelă, hârtie / watercolour, paper, 65 x 88 cm

Olga DIACONU, 1965

Turnul de vânt / Wind tower, 2021, 1/2, C3, C5, C, 11,28 x 19 cm

Anatol GHERASIMOV, 1968

Fără frunze / Without leaves, 2022, tehnică mixtă, hârtie manuală / mixed media, handmade paper, 2 (60 x 50) cm, diptic / diptych

Alexandru ERMURACHE, 1972

Amurg / Sunset, 2022, grafică digitală, pânză / digital graphic on canvas, 75 x 100 cm

Oxana DIACONU-CATAN, 1988

Flori de vară / Summer flower, 2017, 1/3, C3, C5, 27 x 21 cm

Iurie BRAȘOVEANU, 1962

Dincolo de eternitate / Beyond eternity, 2015, tuș, peniță / ink, nib, 20 x 29 cm

Mihai DAMIAN, 1962

Altar / Altar, 2022, lemn, bronz / wood, bronze, 21 x 101 x 31 cm

Ioan GRECU, 1968

Taurul din Noi cu Două Inimi / The inner Taurus with two hearts, 2021, bronz / bronze, 152 x 150 x 292 cm

Gheorghe POSTOVANU, 1960

Ritual / Ritual, 2021, bronz, sticlă, marmură /
bronze, glass, marble, 62 x 24 x 12 cm

Victor MACOVEI, 1969

Împreună spre viitor / Together to the future, 2022, bronz / bronze, 85 x 54 x 43 cm

Ruslan TIHONCIUC, 1969

Echilibru / Equilibrium, 2021, marmură / marble, 48 x 53 x 35 cm

Sergiu JOSU, 1988

Suflet rănit / Wounded Soul, 2022, metal, marmură / metal, marble, 31 x 11,9 x 11,7 cm

Dumitru VERDIANU, 1954

Module / Modul, 2017, șamotă aurită / golded fireclay, 45 x 37 x 25 cm

Gheorghe URECHI, 1991

Perinda timpului în vânt / In fear of wasting time, 2022, lemn, piatră, metal / wood, stone, metal, 44 x 14 x 13 cm

Ion ZDERCIUC, 1957

Maternitate / Maternity, 2019, bronz, granit / bronze, granite, 47 x 12 x 8 cm

Valentin VÂRTOSU, 1962

Puișorul de Voluntari / Little chick of Voluntari, 2022, marmură de Rușchiță, culoare / coloured marble of Ruskita, 58 x 18 x 132 cm

Ana­to­lie RAILEAN, 1982

Rena­ștere / Rebirth, 2016, o­țel, tehnică mixtă / steel, mixed media, 60,5 x 15 x 15,2 cm

Tatiana JABINSCHI, 1982

Compoziție acvatică / Aquatic composition, 2022, argilă, șamotă, smalt / clay, fireclay, enamel, 31 x 32 x 45 cm

Ecaterina AJDER, 1961

Crucifix / Crucifix, 2021, tehnică mixtă / mixed media, 220 x 140 cm

Ludmila FURDUI, 1962

Te uită cum ninge decembre / Look how it snows in december, 2021, tehnică mixtă / mixed media, 110 x 180 cm

Nicolae COȚOFAN, 1939

Farfurie decorativă / Decorative platter, 2022, șamotă, smalt / fireclay, enamel, Ø 51 cm

Oleg DOBROVOLSCHI, 1970

Grație II / Grace II, 2021, șamotă, glazură / glazed fireclay, 33 x 17 x 16 cm

Iurie CEBOTARI, 1967

Omul ilustrat / Illustrated person, 2022, porțelan, pigment / porcelain, pigment, Ø 18 cm, 4 piese / 4 pieces

Natalia IAMPOLSKAIA, 1982

Mere de paradis / Paradise Apples, 2022, pâslă / felt, 216 x 145 cm

Olga ROȘCA, 1986

Fuziune / Fusion, 2022, faianță, glazură, metal / faience, glaze, metal, Ø 38, 2 piese

Tatiana VATAVU, 1963

Alternanță / Alternation, 2020, șamotă, glazură / glazed fireclay, 60 x 25 x 17 cm

Iarîna SAVIŢKAIA-BARAGHIN, 1985

Timp / Time, 2022, pãslã, felt, 160 x 140 cm

Ștefan PAVLOV, 1965

Vibrații / Vibrations, 2021, tehnică mixtă / mixed media, 30 x 18 x 10 cm

Virgil TECUCI, 1961

Redirecționare / Diverting, 2022, sticlă / glass, 53 x 21 cm

Svetlana ȘUGJDA, 1965

Stropi de apă / Droplets of water, 2022, șamotă, smalt / fireclay, enamel, 3 piese / 3 pieces

Elena CHIRVASĂ, 1982

Interferențe II / Interferences II, 2022, tapiserie / tapestry, 80 x 80 cm

Mariana CARP, 1978

Impresii de toamnă / Autumnal impressions, 2022, ceramică, argilă roșie, glazură / red clay, ceramics, glaze, 45 x 36 x 40 cm

Natalia PROCOP, 1983

Adiere XII / Breeze XII, 2022, tehnică mixtă / mixed media, 80 x 80 cm

Valeriu VÂNAGĂ, 1964

Atotvăzătorul / The All-Seeing, 2016, șamotă, sticlă, săruri, glazură / fireclay, glass, salts, glaze, 40 x 30 x 18 cm

